

Interdisciplinarna mreža
stručnjaka "Here & Now"

MITIGATING THE IMPACT OF COVID-19 ON CHILDREN AND FAMILIES

IN THE WESTERN BALKANS AND TURKEY

Funded by
the European Union

ZAVRŠNI IZVJEŠTAJ PROJEKTA

BHIDAPA / Emerika Bluma 9a / 71000 Sarajevo Bosna i
Hercegovina

Novembar, 2022.

NARATIVNI IZVJEŠTAJ
ZA PERIOD OD
01.11.2021. DO 30.11.
2022. KVANTITATIVNA I
KVALITATIVNA
EVALUACIJA PROJEKTA
Dr. sci. Mirela Badurina

SADRŽAJ

O PROJEKTU	4
CILJEVI PROJEKTA	11
NEPOSREDNI CILJ:.....	13
INDIREKTNI CILJ:	13
POČETNA FAZA PROJEKTA: KREIRANJE I IMPLEMENTACIJA TRI CIKLUSA ON-LINE EDUKACIJE-TRENINGA	14
UVOD I DINAMIKA: ON-LINE EDUKACIJA - TRENING.....	15
CILJEVI MODULA	17
TEME MODULA	17
METODOLOGIJA RADA I METODOLOŠKI OSVRT	17
DINAMIKA RADA	19
VJEŽBE – ISKUSTVENI DIO MODULA	19
VODITELJI MODULA I PREDAVAČI EKSPERTI	20
KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 1. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA	21
TEME I DATUMI MODULA PRVOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:	22
KVANTITATIVNA EVALUACIJA 1. CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA	22
ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:.....	22
ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:.....	23
KVALITATIVNA EVALUACIJA EDUKACIJE-TRENINGA	25
ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA.....	28
ANALIZA UKUPNIH REZULTATA PROVJERE ZNANJA PO MODULIMA.....	29
DIREKTNI I INDIREKTNI KORISNICI U 1. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA	30
DIREKTNI KORISNICI:	30
INDIREKTNI KORISNICI:.....	30
EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:	31
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA.....	31
EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA.....	32
UTISCI I FOTOGRAFIJE SA MODULA	33
KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 2. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA	34
TEME I DATUMI MODULA DRUGOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:	35
KVANTITATIVNA EVALUACIJA 2. CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA	35

ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:.....	35
ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:.....	37
KVALITATIVNA EVALUACIJA EDUKACIJE-TRENINGA	39
<i>ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA.....</i>	<i>43</i>
ANALIZA UKUPNIH REZULTATA PROVJERE ZNANJA PO MODULIMA.....	44
DIREKTN I INDIREKTN KORISNICI U 2. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA	45
DIREKTN KORISNICI:	45
INDIREKTN KORISNICI:.....	45
EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:	46
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA.....	46
EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA.....	47
UTISCI I FOTOGRAFIJE SA MODULA	48
KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 3. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA	50
TEME I DATUMI MODULA DRUGOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:	51
KVANTITATIVNA EVALUACIJA EDUKACIJE-TRENINGA.....	51
ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:	52
ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:	53
KVALITATIVNA EVALUACIJA EDUKACIJE-TRENINGA	55
<i>ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA.....</i>	<i>58</i>
ANALIZA UKUPNIH REZULTATA PROVJERE ZNANJA PO MODULIMA.....	59
DIREKTN I INDIREKTN KORISNICI U 3. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA	60
DIREKTN KORISNICI:	60
INDIREKTN KORISNICI:.....	60
EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:	61
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA.....	61
EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA.....	62
UTISCI I FOTOGRAFIJE SA MODULA	63
ZAKLJUČAK IMPLEMENTACIJE TRI CIKLUSA ON-LINE EDUKACIJE-TRENINGA	64
1. KVANTITATIVNA ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU.....	66
2. KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA.....	66

3. KVANTITATIVNA ANALIZA MIŠLJENJA SUDIONIKA O ZNAČAJU PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU INSTITUCIJAMA I SISTEMU U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA	68
4. KVANTITATIVNA ANALIZU USVOJENOG ZNANJA	69
5. KVANTITATIVNA ANALIZU INDIREKTNIH KORISNIKA	69
6. KVANTITATIVNA EVALUACIJA VODITELJA MODULA I EKSPERATA PREDAVAČA PO MODULIMA	69
7. UTISCI	70
SREDIŠNJA FAZA PROJEKTA: SKRINING MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE I ADOLESCENATA - IZVJEŠTAJ ISTRAŽIVANJA	72
<i>CILJEVI ISTRAŽIVANJA .....</i>	<i>72</i>
<i>PROBLEMI ISTRAŽIVANJA.....</i>	<i>72</i>
<i>METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA .....</i>	<i>73</i>
<i>MJERNI INSTRUMENTI .....</i>	<i>73</i>
<i>POSTUPAK.....</i>	<i>74</i>
<i>REZULTATI.....</i>	<i>74</i>
<i>OPĆI DIO - SOCIODEMOGRAFSKI PODACI .....</i>	<i>74</i>
<i>ANALIZA STILOVA PRIVRŽENOSTI KOD DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA.....</i>	<i>74</i>
<i>ANALIZA REZILIJENTNOSTI KOD DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA .....</i>	<i>75</i>
<i>ANALIZA ZDRAVLJA U RELACIJI SA KVALITETOM ŽIVOTA DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA.....</i>	<i>76</i>
<i>ZAKLJUČCI .....</i>	<i>77</i>
ZAVRŠNA FAZA PROJEKTA: KREIRANJE PRIRUČNIKA „DJEČIJA DUŠA TREBA DA SE SLUŠA“79	
IZLAZNA FAZA PROJEKTA: ON-LINE KONFERENCIJA „DJEČIJA DUŠA TREBA DA SE SLUŠA“. 81	
<i>ZAKLJUČCI SA KONFERENCIJE .....</i>	<i>84</i>
HVALA VAM NA PODRŠCI I SARADNJI!	88

Ranija istraživanja na području Bosne i Hercegovine (Kanton Sarajevo) ukazuju na skoro dva puta veću prevalenciju spektra internaliziranih problema (29%) u djece rane adolescentne dobi od prevalencije klinički značajnih eksternaliziranih problema (16,3%). Rezultati istraživanja govore da skoro svako četvrto dijete rane adolescentne dobi pati i pod rizikom je za razvoj mentalnih potešplca (posebno depresivnih i anksioznih raspoloženja), što je u skladu i sa svjetskim istraživanjima. Nadalje, istraživanje ukazuje da se svaki peti adolescent osjeća usamljeno, bezvrijedno i manje vrijedno, a svaki četvrti adolescent ima osjećaj da ga/ju niko ne voli i ne razumije. U ukupnom uzorku 12,2 % djece-adolescenata pomišlja da se ubije, a njih 9,3% namjerno pokušava da se povrijedi ili ubije. (Badurina, 2013.)¹ Ovo su ozbiljni podaci koji nas pozivaju na odgovorno djelovanje.

Pandemija COVID-19 predstavlja **opasnu akumulaciju rizičnih faktora** za mentalno zdravlje djece i adolescenata enormnih proporcija: reorganizaciju obiteljskog života, masivni stres, strah od smrti članova obitelji..., ekonomsku krizu, uz istovremeni **gubitak sistema podrške** i prilika za izmicanjem u svakodnevnom životu, **ograničen pristup zdravstvenim uslugama**, kao i **manjak socijalne stabilizacije** i kontrole vršnjačkih grupa, nastavnika i sportskih aktivnosti. (Fegert, Vitiello, Plener i Clemens, 2020², prema Buljan Flander, 2020³).

Kako se pandemija COVID-19 nastavlja, postoji veliki pritisak nad našom djecom i njihovim odnosima s obitelji, vršnjacima i njihovim zajednicama. Taj pritisak i neizvjesnost mogu imati dugotrajne učinke na mentalno zdravlje. Na osnovu dostupnih provedenih istraživanja o uticaju karantina, neizvjesnosti i izolacije na mentalno zdravlje, da se zaključiti da se može očekivati povećan broj osoba sa mentalno-zdravstvenim poteškoćama.

Naročito su u opasnosti djeca i adolescenti, zbog razvojnih specifičnosti i njihove vulnerabilnosti.

---

¹ Badurina, M. (2013). Povezanost kvalitete života i mentalnog zdravlja djece osnovnoškolske dobi u Kantonu Sarajevo. Magistarska teza. Sarajevo: Medicinski fakultet

² Fegert, J. M., Vitiello, B., Plener, P. L. i Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality. *Child and adolescent psychiatry and mental health*, 14(20), 1-11.

³ Buljan, Flander, G. (2020). *Izazovi i mogućnosti pružanja zaštite mentalnog zdravlja tokom krize*. Prezentacija: Drugi Internacionalni kongres dječje i adolescentne psihoterapije. Očuvanje mentalnog zdravlja i psihosocijalne dobrobiti. Sarajevo: BHIDAPA

- Horesh i sur. (2020)⁴ – COVID-19 kriza uključuje brojne karakteristike koje se viđaju u masovnim traumatskim događajima – tijekom i nakon pandemije moguće očekivati porast simptomatologije iz kruga **postraumatskog stresa**
- Sprang i Silman (2013)⁵ – studija provedena nakon H1N1 i SARS epidemija u Americi – **30% djece** koja su bila izolirana ili u karanteni zadovoljavalo kriterij za PTSP (prema Buljan Flander, 2020)⁶
- Istraživanja ukazuju na pojačane razine anksioznosti, strahova, poremećaja spavanja i pažnje, promjene apetita, tjelesne pritužbe, nemir, razdražljivost, separacijske teškoće.

Mnoga dostupna istraživanja napravila su važan doprinos u razumijevanju faktora rizika za negativne zdravstvene posljedice djece i odraslih, dok je malo istraživanja koja su svoju pažnju usmjerila na faktore povezane s procesima koji vode pozitivnom zdravstvenom ishodu (Badurina, 2016)⁷. Nova naučna otkrića orjentirana su na salutogene modele koji promovišu zdravlje i kvalitetu života i preventivne programe.

Pod pojmom prevencije podrazumijeva se proaktivan pristup zdravlju, ističući salutogeno orjentirane preventivne, interventne i rehabilitacijske programe sa fokusom na proces razvoja rezilijentnosti (Slika 1.). **Salutogeneza, predstavlja nov način razumijevanja i tretiranja humanih problema i novu paradigmu u oblasti mentalnog zdravlja. Ovo novo polje u zdravstvenom istraživanju temelji se na prepoznavanju odrednica zdravlja, potencijala, razumijevanju i razvoju prediktora koji utiču za zdravlje.**

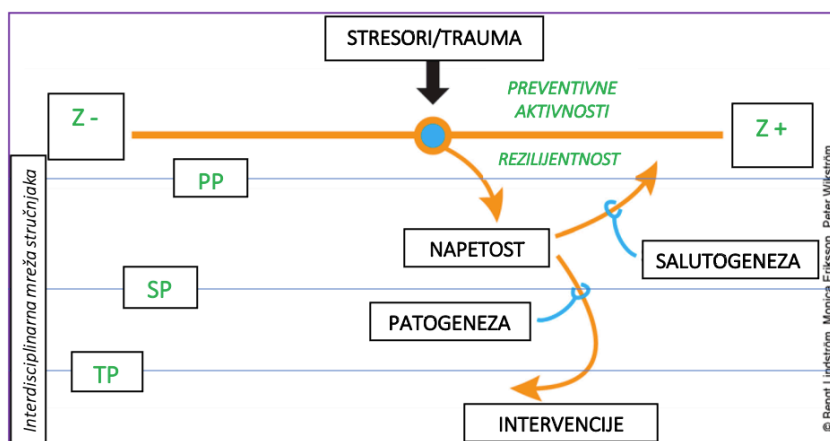
---

⁴ Horesh, D., Brown D.A (2020). *Traumatic stress in the age of COVID-19: A call to close critical gaps and adapt to new realities*. National Library of Medicine. Pub Med. Gov: www.ncbi.nlm.nih.gov/32271070/

⁵ Sprang G., Silman M. (2013). Posttraumatic stress disorder in parents and youth after health-related disasters. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, 7(1), 105–110.

⁶ Buljan, Flander, G. (2020). *Izazovi i mogućnosti pružanja zaštite mentalnog zdravlja tokom krize*. Prezentacija: Drugi Internacionalni kongres dječje i adolescentne psihoterapije. Očuvanje mentalnog zdravlja i psihosocijalne dobrobiti. Sarajevo: BHIDAPA

⁷ Badurina, M. (2016). *Privrženost i rezilijentnost kao odrednice zdravlja djece i mladih adolescenata sa stajališta gestalt psihoterapije*. Doktorska disertacija. Sarajevo: Fakultet zdravstvenih studija

Slika 1.

Predloženi model preventivnih programa u odgojno-obrazovnim i profesionalnim prostorima, (PP-Primarni preventivni program, SP-sekundarni preventivni program, TP-Tercijalni preventivni program) prilagođen prema modelu, Lindstrom, B., Eriksson, M., Wikstrom, P., 2014, prema Badurina, 2016)

Prema Bangkok Povelji, koja je prva obnova Ottawa povelje (WHO, 2005), **promocija zdravlja je proces koji omogućava pojedincima i zajednicama da se poveća kontrola nad odrednicama zdravlja** čime se poboljšava zdravlje za život koji je aktivan i produktivan (WHO, 1986a, 1993; Ziglio i sur., 2000, prema Badurina, 2016).

Novija istraživanja u oblasti zdravlja djece i mladih, navode važnost proučavanja i razumijevanja razvoja rezilijentnosti koji je u uskoj povezanosti sa razvojem privrženosti, kao najvažnijih koncepata odrednica zdravlja. Zbog toga se **novi preventivni programi usmjeravaju i kreiraju u odnosu na saznanja značaja i razvoja sigurne privrženosti i kapaciteta rezilijentnosti**. Rezilijentnost predstavlja novi način razumijevanja i tretiranja humanih problema, novu paradigmu u oblasti mentalnog zdravlja, pristupu fokusiranom na snage i potencijale (*model izazova*). Iako su prva istraživanja rezilijentnosti bila usmjerena na individualne – biološke, psihološke i druge zaštitne faktore koji štite pojedinca od destruktivnih utjecaja krize i perzistentnog stresa, prepoznato je da se **rezilijentnost, čak biološki uslovljena, razvija u relacionom kontekstu** (Majkić, 2011., prema Badurina, 2016).

Razvoj koncepta rezilijentnosti, kao zaštitnog dinamičkog procesa, nameće potrebu *sistemskog-holističkog stanovišta*, tako da sistemske teorije proširuju gledište individualne rezilijentnosti na procese u širim obiteljskim i socijalnim sistemima što uključuje ekološko i

razvojno sagledavanje rezilijentnosti. Među prvim autorima koji su isticali značaj ekoloških pristupa razvoju i ponašnju bio je Bronfenbrenner (Bronfenbrenner 1997)⁸.

Nadovezujući se na istraživanja iz cijelog svijeta i klinički rad s dječjom populacijom koja je iskusila stres socijalne izolacije, siromaštva, stigme i nasilja (Ungar, 2020)⁹ ukazuje da je rezilijentnost mnogo više od djetetove osobne sposobnosti da prevlada nevolje. Umjesto toga, **rezilijentnost je odraz koliko dobro obitelji, škole, pružatelji usluga i zajednice surađuju kako bi stvorili mogućnosti djeci i mladima da se kreću do resursa potrebnih za dobrobit, dok te resurse čine dostupnima na način koji mladi doživljavaju kao smislen.**

Sljedeći navedeno, promicanje zdravlja predstavlja holistički pristup, integraciju istraživanja i jačanja razvoja zajednica, naglašavajući djelovanje i poticanje aktivnosti usmjerenih na aktivnu multidisciplinarnu i intersektoralnu saradnju. **Partnerstvo u preventivnim programima je od ključnog značaja, te je temeljna pretpostavka uspješne prevencije.** Partnersvo se obično objašnjava kao proces u kojem su uključeni pojedinci i/ili institucije koje nastoje međusobno pružiti podršku i uskladiti svoje napore u cilju pozitivnih ishoda zdravog razvoja djece. Saradnički odnos naglašava ravnopravan i partnerski odnos u kojem dijete/obitelj/škola/zajednica/profesionalci aktivno učestvuju u traženju optimalnih rješenja za aktuelne poteškoće.

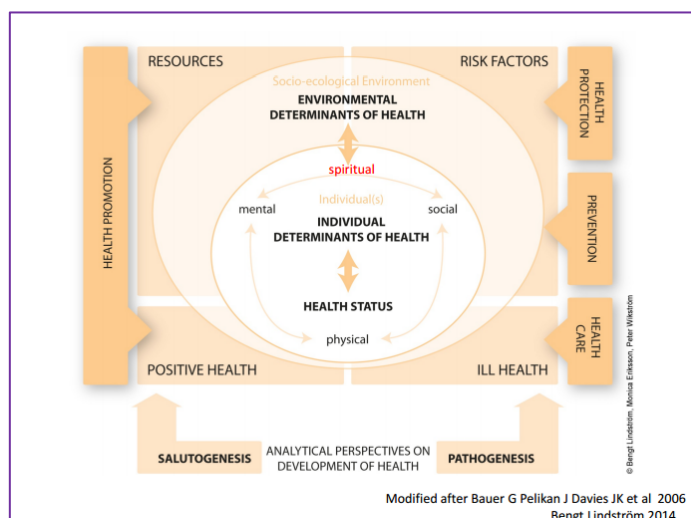
Zbog toga, u ovom projektu interesovanje za rezilijentnost smo posmatrali sa socijalnog ekološkog okvira, pri čemu smo rezilijentnost zajednica posmatrali i definirali sa integrativno-holističkog stajališta. (Slika 2.)

---

⁸Bronfenbrenner, J. (1997) . *Ekologija ljudskog razvoja*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

⁹ Ungar, M., Theron, L. (2020). *Resilience and mental health: how multisystemic processes contribute to positive outcomes*. Science Direct: www.sciencedirect.com.

Slika 2.

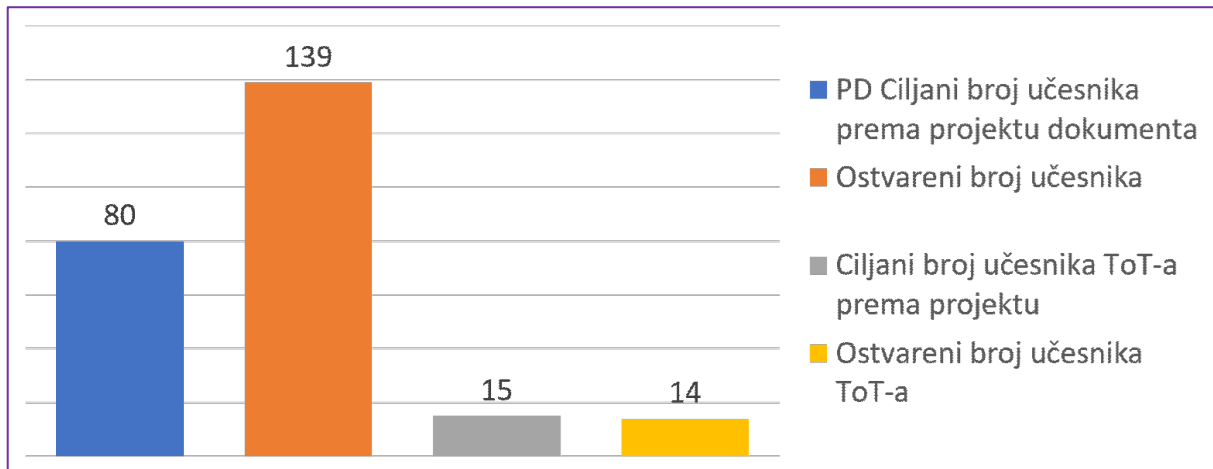
Holistički model perspektive razvoja zdravlja (Davies et al, 2006., Lindstrom, 2014¹⁰, str.17., prema Badurina, 2016)

Nadalje, potreba za ranom intervencijom kako bi se spriječile negativne posljedice na mentalno zdravlje i dobrobit djece i adolescenata znatno je veća od kapaciteta stručnjaka specijaliziranih za rad sa djecom, adolescentima i njihovim porodicama.

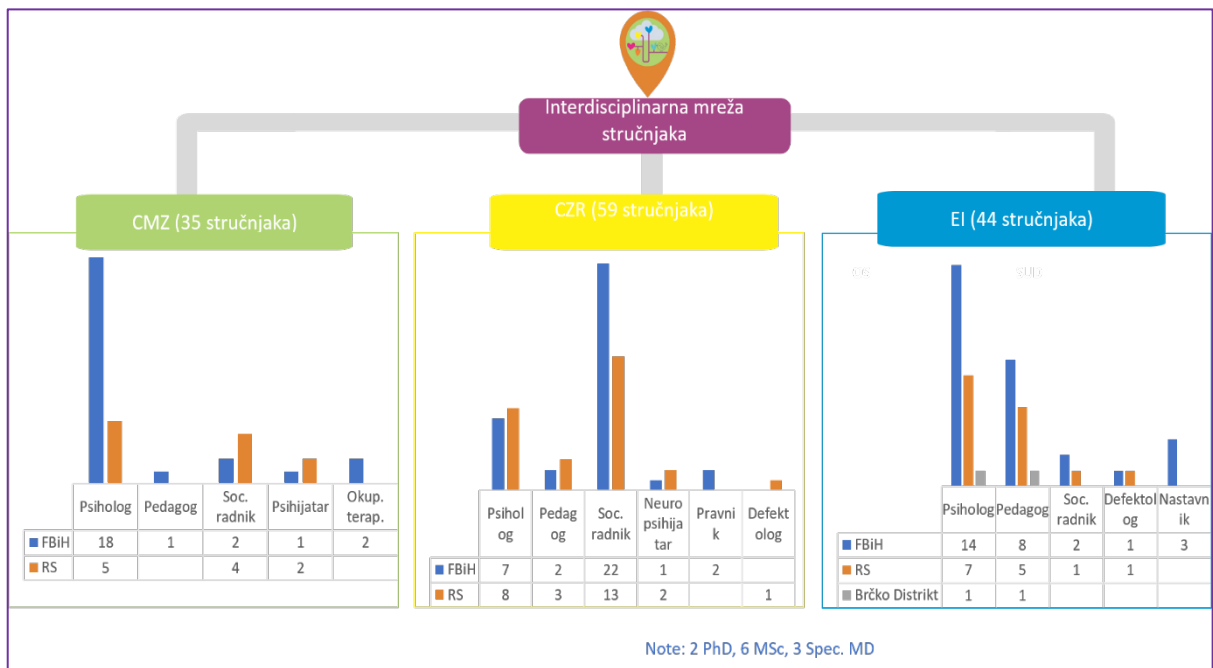
U dosadašnjoj saradnji UNICEF-a i BHIDAPA uz podršku USAID (2021)¹¹, proveden je projekat obuke stručnjaka u Bosni i Hercegovini iz različitih profesionalnih područja (psihologa, socijalnih radnika, psihijataru pedagoga, edukatora, psihoterapeuta, radnih terapeuta i pravnika) pod nazivom Virtualne krizne intervencije „Ovdje&Sada“. Kroz četiri ciklusa edukacije-treninge učestvovalo je 175 stručnjaka iz zdravstvenog, socijalnog, odgojnog i obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini, **što je 119% više učesnika od projektom predviđenog broja**. Od toga 139 učesnika, aktivno je sudjelovalo u treningu i ispunilo sve uslove za dobivanje sertifikata, a 14 učesnika zadovoljilo je kriterije za dobivanje sertifikata ToT (trenera za trenere). Kroz 8 specifičnih tematskih modula modula učesnike je vodio multidisciplinarni tim i saradnici BHIDAPA-e, ukupno 15 eminentnih predavača i stručnjaka. *Grafikon 1 i Grafikon 2.*

¹⁰ <https://eubirthresearch.files.wordpress.com/2018/03/bengt-lindstrc3b6m-presentation.pdf>

¹¹ [Završni izvještaj Projekta Virtualne krizne intervencije „Ovdje&Sada“ 2021.](#)

Grafikon 1.

*CMZ – Centri za mentalno zdravlje; CZS – Centri za socijalni rad/skrb; EI – Odgojno obrazovne institucije

Grafikon 2.

Analogno, projekat *Interdisciplinarna mreža stručnjaka "Ovdje&Sada"* nastavak je zajedničkih aktivnosti i potreba stručnjaka za dodatnom specifičnom edukacijom i vještinama potrebnim za razumijevanje razvojnih zadataka, porodičnih i sistemskih dinamika, te intervencija usmjerenim na očuvanje i poboljšanje mentalnog zdravlja djece i mladih. Projektne aktivnosti

pratili su prijedloge kolega i koleginica dobivene kroz evaluaciju prethodnog Projekta i utemeljene su na holističkom i salutogeno orijentiranom pristupu.

Ovaj projekat realizovan je u suradnji s UNICEF-om i ključnim resornim ministarstvima u BiH, uz podršku EU u okviru inicijative Ublažavanje utjecaja Covid-19 na djecu i njihove obitelji na zapadnom Balkanu i u Turskoj.

CILJEVI PROJEKTA

Važan cilj ovog projekta bio je nastavak jačanja saradnje unutar utemeljene interdisciplinarne mreže stručnjaka. Kroz osjećaj pripadnosti i koherentnosti, kao najmoćnijeg principa razvoja rezilijentnosti, omogućio se prostor podrške mentalnom zdravlju, ličnom i profesionalnom razvoju stručnja iz zdravstvenog, socijalnog, odgojnog i obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini, a time i mogućnost za obezbjeđivanje optimalnog prostora za očuvanje mentalnog zdravlja i dobrobiti djece, mladih i njihovih obitelji.

Poseban dio projektnih aktivnosti bio je usmjeren na grupne procese i superviziju. Kroz ove aktivnosti stručnjaci su imali mogućnost prepoznati i dodatno jačati svoje lične i stručne kapacitete, lična mjesta razvoja, i time aktivno učestvovati u prepoznavanju i posezanju za unutarnjim i vanjskim sistema podrške u očuvanju vlastitog zdravlja. Pored planiranih tematskih cjelina, specifične aktivnosti bile su usmjerene na pružanje ranih intervencija, promicanje mentalnog zdravlja i emocionalnog blagostanja djece, adolescenata i njihovih porodica.

Trenutno u BiH, prema našim saznanjima, ne postoje zvanično podaci o stanju mentalnog zdravlja djece i adolescenata. Središnja faza ovog projekta je i istraživanje koje je sprovedeno i koje daje osnovnu sliku mentalnog zdravlja djece i adolescenata i uvid u kapacitet rezilijentnosti u sadašnjem njihovom životnom dobu i okruženju. (*Strana 72.-79*)

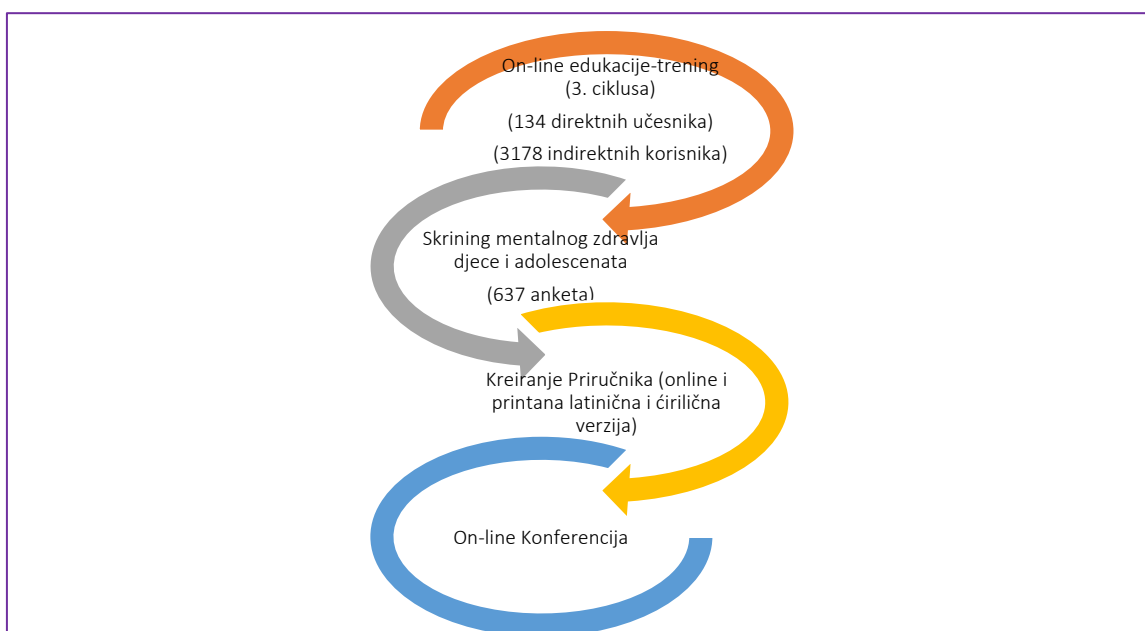
Završna faza projekta je kreiranje priručnika kao rezultat je implementacije projekta Interdisciplinarne mreže stručnjaka "Ovdje&Sada". Izrađen je sa željom da bude dodatna podrška u daljim stremljenjima očuvanja mentalnog zdravlja djece i mladih. Priručnik predstavlja integraciju teorijskih tematskih cjelina, praktičnih iskustva, intervencija i smjernica koje smo skupili tokom provedbe projekata. Namijenjen je stručnjacima koji nisu imali priliku sudjelovati u Projektu (a koji se u svakodnevnom radu susreću sa djecom, mladima i njihovim obiteljima), zatim roditeljima i svima onima koji su zainteresovani za mentalno zdravlje i dobrobit djece.

Online konferencija je završni događaj u okviru jednogodišnjeg projekta Interdisciplinarna mreža stručnjaka „Ovdje&Sada“. Njome obilježavamo značaj programa koji je okupio stručnjake iz sektora zdravstva, socijalne zaštite, odgoja i obrazovanja s područja Bosne i Hercegovine i koji zapravo predstavlja nastavak naših zajedničkih aktivnosti u jačanju

multidisciplinarni i multisektoralni povezanosti i saradnje, kao fundamenta zaštite i očuvanja mentalnog zdravlja djece i mladih.

Krajnji cilj projekta je pružili podršku uspostavljenoj interdisciplinarnoj mreži stručnjaka u BiH, kroz **jačanje kapaciteta rezilijentnosti zajednice u pružanju rane intervencije, promovisanju mentalnog zdravlja i emocionalne dobrobiti djece, adolescenata i njihovih porodica.** Projekat Interdisciplinarna mreža stručnjaka „Ovdje&Sada“ obuhvata četiri faze projektnih aktivnosti:

1. **Početna faza: Kreiranje i implementacija tri ciklusa on-line edukacije-treninga** (po ciklusu planirano 30 stručnjaka, ukupno 90 stručnjaka), projektom obuhvaćeno 134 stručnjaka iz CMZ; CSR i odgojno obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini, **što je 68% više učesnika uključenih u projekat** od projektom planiranog broja učesnika.
2. **Središnja faza: Skrining mentalnog zdravlja djece i adolescenata** u cilju daljeg sistemskog planiranja i kreiranja preventivnih programa – središnja faza Projekta (app. 800 anketa), projektom **obuhvaćeno 637 djece i adolescenata** uzrasta od 3-18 godina
3. **Završna faza: Kreiranje i printanje Priručnika „Dječija duša treba da se sluša“** latinična i ćirilična verzija, on-line ¹² i printana forma publikacije (200 kom).
4. **Izlazna faza: On-line Konferencija „Dječija duša treba da se sluša“**

Grafikon 3.

¹² <https://bhidapa.ba/publikacije-2/>

NEPOSREDNI CILJ:

Oснаženi stručnjaci da rade na smanjenju negativnog uticaja trenutne zdravstvene krize na mentalno zdravlje i dobrobit djece i adolescenata; od identifikacije problema do formalnog procesa podrške i indikacija za daljnju multidisciplinarnu dijagnostiku i tretman.

Jačanje kreirane platforme stručnjaka i obezbjeđivanje i jačanje multidisciplinarne i intersekoralne suradnje.

INDIREKTNI CILJ:

Skrining mentalnog zdravlja djece i adolescenata u cilju daljeg sistemskog **planiranja i kreiranja preventivnih programa** usmjerenih na zaštitu mentalnog zdravlja i dobrobiti djece, adolescenata i njihovih porodica u BiH. Završna faza projekta je kreiranje priručnika kao dodatne podrške stručnjacima koji se u svakodnevnom radu susreću sa djecom, mladima i njihovim roditeljima, te planiranje i kreiranje On-line konferencije pod nazivom „Dječija duša treba da se sluša”¹³, održana 28.11.2022. godine.

---

¹³ <https://bhidapa.ba/ovdje-i-sada-novosti/online-konferencija-djecija-dusa-treba-da-se-slusa/>

POČETNA FAZA PROJEKTA: KREIRANJE I IMPLEMENTACIJA TRI CIKLUSA ON-LINE EDUKACIJE-TRENINGA

Rezultati završetka projekta Virtualne krizne intervencije „Here&Now“¹⁴ iniciralo je potrebu nastavka rada sa stručnjacima koji su bili dotadašnji učesnici. Podrška uspostavljenoj interdisciplinarnoj mreži stručnjaka za mentalno zdravlje u BiH, u jačanju rezilijentnosti zajednice u pružanju ranih intervencija, promociji mentalnog zdravlja djece, adolescenata i njihovih porodica, nastavak je naših zajedničkih aktivnosti.

Nastavak edukacije je prilika da profesionalci **razviju nove vještine** i **prodube svoje profesionalne kapacitete**, te **ojačaju multidisciplinarnu i multisektoralnu povezanost**.

Problematika sa kojom se susreću tokom pandemije Covid 19, sve je **složenija** i **zahtijeva stalno nadogradnju stručnjaka** i **međusobnu i interdisciplinarnu suradnju**.

Tri ciklusa edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementirana su u periodu od **novembra 2021-novembra 2022. godine** i godine i obuhvatili su **svaki po 7 modula** koji su održavani najčešće jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

Prvi ciklus edukacije–treninga implementiran je u periodu od **novembra 2021. do 28. februara 2022.** U prvom ciklusu edukacije-treninga učestvovao je **32 profesionalac** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **14 općina** iz Federacije BiH i Republike Srpske. Drugi ciklus edukacije–treninga irealizovan je u periodu od **marta 2022. do 23. juna 2022.** U drugom ciklusu edukacije-treninga učestvovao je

---

¹⁴ [Završni izvještaj Projekta Virtualne krizne intervencije „Ovdje&Sada“ 2021.](#)

68 profesionalaca iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **16 općina iz Federacije BiH i četiri iz Republike Srpske i Brčko Diskrit**. Treći ciklus edukacije–treninga implementiran je u periodu od **30. septembra 2022. do 18. novembra 2022.** godine. U tećem ciklusu edukacije-treninga učestvovala su **34** profesionalca iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **27 općina iz Federacije BiH i 7 iz Republike Srpske i Brčko Diskrit**.

UVOD I DINAMIKA: ON-LINE EDUKACIJA - TRENING

PRVI MODUL je obuhvatio upoznavanje učesnika o cjelokupnoj edukaciji i njenim ciljevima. Tema modula je bila Promocija mentalnog zdravlja djece i adolescenata u BH. U okviru teme učesnici su upoznati sa se razvojem mentalnog zdravlja u BH. Radilo se na razvijanju multidisciplinarnosti profesionalaca kroz razvoj i jaćanje grupne kohezije i brige o sebi, kao i usvajanje i razvoj praktićnih vještina u radu sa ciljnim grupama.

DRUGI modul je obuhvatao **problematiku djece i adolescenata koji rastu i razvijaju se u različitim kontekstima – vrtićima, školama, različitim sociokulturološkim sredinama**. Obrađivani su **zaštitni i rizićni faktori psihosocijalnog razvoja, te Interakcijski model razvoja**.

TREĆI modul se dotakao znaćaja porodice i obrađivao je **uticaj krize na porodicu i porodice u krizi**. Porodica je mjesto gdje nastaju, postaju i opstaju ljudi. Porodica je najstarija institucionalna tvorevina ćovjeka, evolutivno stara koliko i ljudski rod, a koju svaka generacija iznova ući, ponavljajući, unutar nje transgeneracijske obrasce ponašanja. Svojim ćlanovima obezbjeđuje fizićki opstanak, kao i izgradnju i razvoj. U zadnjih nekoliko generacija naroćito su izraćene promjene unutar porodice. Kako se mijenjaju svjetski poredci, konteksti življenja, tako i porodice doživljavaju promjene. Životni tokovi su nepredvidivi, kako za pojedinca tako i za porodicu, suoćavanje sa problemima i izazovima zahtijeva vještinu prilagoćavanja, prevladavanja i adaptacije na nove uslove koji po inerciji stvaraju krizu unutar nje, a kriza mogućnost raspada ili rasta i daljeg razvoja.

ĆETVRTI modul je za cilj imao upoznavanje učesnika edukacije sa oćekivanim reakcijama na stres, trauma i krizu. Upoznavanje sa **prenaglašenim reakcijama na stres, traumom i krizu, sa ciljem preveniranja mogućih patoloških stanja**. Usvajanje i razvoj praktićnih vještina u radu sa

ciljnim grupama. Unapređenje znanja o uticaju različitih stresora na djecu i adolescente. Razumijevanje značaja trijaže. Promoviranje brige o mentalnom zdravlju.

U PETOM modulu učesnici su upoznati sa teorijom privrženosti, te pojmovima: **zajednica, multidisciplinarnost, intersektoralnost, iz perspective privrženosti i rezilijentnosti**. Značaj razrade teme je **prepoznavanju moguće etiologije** određenih poteškoća i izazova koji se pojavljuju u svakodnevnom radu sa klijentima. Pitanje privrženosti i prepoznavanje vlastitih stilova osvještava ponašanje i komunikacije pojedinaca, međusobnu komunikaciju u timu i intersektoralno.

Cilj rada u modulu je da učesnici **prepoznaju vlastiti stil i obrazac privrženosti i njihov uticaj na komunikaciju i povezivanje. Zatim, osvještavanja prednosti i prepreka u međusobnoj saradnji.**

ŠESTI modul je interesantan po tome što je tema koju je obrađivao još uvijek tabu, u zajednici ali i među nekim profesijama koje se bave djecom i adolescentima. Izazovi koje adolescencija nosi svakim danom su sve više prisutni. **Pitanje seksualnosti, seksualnog i rodnog identiteta je još uvijek nedovoljno prisutno u obrazovanju kako u školama tako i u medijima i zajednici uopšte.** Slučajevi homoseksualnosti, transrodnosti i drugih entiteta iz ove oblasti sve više prisutna u adolescenata, a **time i službi koje se bave sa njima.** Tema modula se bavila razvojem identiteta u djece i adolescenata, ali i **psiho-seksualnim razvojem sa osvrtom na razvoj rodnog i seksualnog identiteta kod djece i adolescenata.**

SEDMI modul – U ovom modulu je obrađena veoma značajna tema mentalizacije i **rezilijentnosti**. SEDMI modul je obrađivao veoma značajnu temu i na time zaokružio znanja i iskustva učesnika o razvoju djece i adolescenata, te uticajima na tu populaciju. Rezilijentnost se formira u djetinjstvu i zavisi od intenziteta stresnih dešavanja, ali mnogo više od sposobnosti dominantne figure afektivne vezanosti da stvari koje se dešavaju i koje su objektivno teške, obradi na djetetu manje ili više prihvatljiv način. **Rezilijentnost** se definira kao **sposobnost** pojedinca da se **kreativno adaptira (svjesno** nalazi najbolji put do psiholoških, socijalnih, kulturalnih i fizičkih resursa) tako da **održ**i svoje zdravlje, u trenucima **izloženosti** značajnim **nedaćama**. (Ungar, 2012, prema Badurina, 2016). Mentalizacija je moć da vidimo sebe „od spolja“ i druge iznutra. To je mentalni proces pomoću kojeg neko implicitno ili eksplicitno tumači svoje ili tuđe postupke kao smislene na osnovu mentalnih stanja kao što su želje, potrebe, osjećanja i vjerovanja. Ova tema je posebno značajna za razumijevanje djece, adolescenata i njihovih reakcija.

CILJEVI MODULA

Svaki modul je imao određeni pojedinačni cilj koji je usko povezan sa temom koja se obrađuje, a sve u smjeru poboljšanja mentalnog zdravlja djece i adolescenata, ali i zajednica u cjelini, u BiH. Također se radilo na razvijanju i **jačanju multidisciplinarne i intersektoralne mreže stručnjaka kroz razvoj i jačanje grupne kohezije, kao najznačajnijeg prediktora razvoja kapaciteta rezilijentnosti, sa značajnim osvrtom brige o sebi.**

Integracija teorijskog i praktičnog znanja i vještina u radu sa ciljnim grupama, bila je poveznica svakog modula i edukacije-treninga u cjelini. Tematske cjeline su bile usmjerene na razumijevanje i poboljšanje mentalnog zdravlja djece i adolescenata, ali i zajednica u cjelini.

TEME MODULA

Projektne aktivnosti usmjerene na implementaciju edukacije-treninga, obuhvatile su sedam tematskih modula u trajanju od 56 sati, putem Zoom platforme BHIDAPA, i to:

1. Promocija mentalnog zdravlja djece i adolescenata u BiH –Uvod u istraživački dio Projekta
2. Uticaj različitih konteksta na rast i razvoj djece i adolescenata
3. Porodica i kriza
4. Psihološke reakcije i razvoj mentalnozdravstvenih problema u djece i adolescenata
5. Multidisciplinarni koncept – Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo?
6. Razvoj identiteta djece i adolescenata
7. Rezilijentnost i Mentalizacija

METODOLOGIJA RADA I METODOLOŠKI OSVRT

Modul je metodološki obuhvatio konstruktivnu **interakciju između učesnika i predavača**. Rad se odvijao u **velikoj i malim grupama**, uz primjenu **online tehnologije** (zoom platforma) u direktnom radu. Vježba u **malim grupama su omogućila rad na ličnom nivou povezan sa temom.**

Prostor supervizije je omogućio da učesnici razriješe neke od profesionalnih i etičkih dilema, razmjenjujući profesionalna iskustva uz podršku jedni drugima. (Tabela 1.)

Moduli su započinjali **grupnim procesom**. Nakon uvodnog kruga u grupnom procesu, u svakom modulu se radila određena **projektivna, iskustvena vježba** (Tabela 2.), kao **uvod u temu** (Tabela 3.) koja je planirana za određeni modul. Ovakav način rada se pokazao kao veoma učinkovit za učesnike. Prepoznavajući neke svoje dijelove, dolazeći do određenih **uvida kroz vježbe**, bolje su mogli razumjeti šta se dešava i sa klijentima.

Tokom diskusija u malim i velikoj grupi, te tokom supervizije, učesnici su isticali značaj međusobnog povezivanja i lakšeg prevazilaženje nekih od problema. Kao posebnu vrijednost učesnici su istaknuli povezivanje na ličnom nivou.

Predavanjima od strane ekspertnih predavača učesnici su imali mogućnost da **upotpune svoja znanja, koja su dalje u okviru malih grupa i feedback-a u velikoj grupi, uvježbavali**.

DINAMIKA RADA

9:00h – 10:30h	GRUPNI PROCES
10:30h – 10:45h	PAUZA
10:45h – 11:00h	PRED TEST
11:00h – 12:30h	TEORIJA PO TEMI MODULA
12:30h – 12:45h	PAUZA
12:45h – 13:15h	RAD U MALIM GRUPAMA
13:15h – 13:45h	RAD U VELIKOJ GRUPI (FEEDBACK)
13:45h – 14:00h	POST TEST
14:00h – 14:45h	PAUZA ZA RUČAK
14:45h – 16:00h	KLINIČKA SUPERVIZIJA I EVALUACIJA

Tabela 1.

VJEŽBE – ISKUSTVENI DIO MODULA

<p>"Moja prva igračka" i promišljanje vlastitih uloga i potreba, bile su posebno značajne za uvide o primjeni različitih intervencija u radu s roditeljima, djecom i adolescentima.</p>
<p>Iskustvena vježba "Za stolom ili Zajednički ručak" -doprinijela je da učesnici <u>osvjeste</u> svoje mjesto u porodici, te prepoznaju osjećanja koja su imali kao djeca <u>povezujući ih sa sadašnjim ponašanjem</u>, osjećanjima i potrebama. Razumijevanje ličnih uloga, osjećanja i uopšteno lični uvidi imaju značajno mjesto u primjeni različitih intervencija u radu s roditeljima, djecom i adolescentima.</p>
<p>Iskustvena, <u>projektivna vježba "Mudrac"</u> je učesnike uvela u prepoznavanje vlastitih reakcija, nesvjesnih potreba.</p>
<p><u>Vježbe "samomasaza" te Sakalu za ispitivanje privrženosti (Collins iRead, 1990).</u></p>
<p><u>Vježba "Ko si ti?" uz pridruživanje glagola: mogu, hoću, želim, trebam, moram.</u></p>
<p><u>Vježbu "Drvo", ima za cilj osvještavanje resurs, prepoznavanje mjesta rezilijentnosti i relaksacije</u></p>

Interdisciplinarna mreža stručnjaka "Here & Now"

Tabela 2.

Tabela 2.

VODITELJI MODULA I PREDAVAČI EKSPERTI

Dr.zdrav.sci. Mirela Badurina,
psihoterapeut, supervizor
Projekt menadžer

Prim.mr.sci. Azra Arnautović, dr. med.,
pedijatar, psihoterapeut, supervizor
Voditelj modula

Dipl.psih. Sabina Zijadić Husić,
psihoterapeut, supervizor
Voditelj modula

Dipl. psih. Mirela Hadžić,
psihoterapeut
Istraživač

Prim. Ranka Kalinić, dr. med.,
dječiji psihijatar i psihoterapeut
Ekspert predavač

Prof.dr.sci. Gordana Buljan Flander,
klinički psiholog, psihoterapeut
Ekspert predavač

Prof.dr.sc. Dubravka Kocijan
Hercigonja, dr.med., dječiji
neuropsihijatar i psihoterapeut
Ekspert predavač

Prim.doc.dr.sc. Goran Arbanas, dr.
med, psihijatar i psihoterapeut
Ekspert predavač

Prof.dr.sc. Tatjana Stefanović
Stanojević, klinički psiholog
Ekspert predavač

KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 1. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA

Prvi ciklus edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementiran je u periodu od **novembra 2021. do 28. februara 2022.** godine i **obuhvatio je 7 modula** koji su održavani jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

U **prvom ciklusu edukacije-treninga** učestvovao je **32 profesionalac** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **14 općina iz Federacije BiH i Republike Srpske**. 26 stručnjaka je aktivno učestvovala u edukaciji-treningu, te uspješno završilo istu, dok je 6 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije, te nije steklo uslove za dobijanje sertifikata.

Edukaciju-trening su držali članovi i saradnici stručnog multidisciplinarnog terapijskog i edukacijskog BHIDAPA tima, eksperti predavači, koji okuplja: dječje i adolescentne integrativne psihoterapeute; geštalt, kognitivno-bihevioralne, systemske porodične i psihoanalitičke psihoterapeute; dječjeg i adolescentnog neuropsihijatra i psihijatra; pedijatra, specijaliste kliničke psihologije, psihologe, mentore i supervizore.

Radeći kroz module, grupna kohezija se razvijala i jačala. Učesnici su se povezivali na jednoj jačem profesionalnom nivou. Već i tokom trajanja ciklusa pojedinci su imali **potrebu povezivanja i međusobne podrške i intersektorske saradnje** koju su **smatrali veoma značajnom**. Posebno nadopunjavanje i povezivanje u sredinama koje nisu imale odgovarajući kadar za određeni slučaj. **Veći dio učesnika bili su multiplikatori naučenih znanja i vještina u svojim kolektivima (iskustva iznešena od strane učesnika tokom modula)**. Najčešće škole i vrtići su bili mjesta gdje su učesnici edukacije prenosili znanja i vještine svojim kolegama. Naravno, pojedinačnih primjera je bilo i u **centrima za mentalno zdravlje i centrima za socijalni rad**.

Generalno, **učesnici su nezadovoljni položajem institucija iz kojih dolaze**, u društvu. Ističu nedostatak odgovarajućeg kadra. Posebno **nedostatak psihologa i socijalnih pedagoga u školama**, ali i **pri centrima za socijalni rad**. Smatraju da **nedostatak spomenutog kadra u današnje vrijeme**, kada se problematika djece i adolescenata usložnjava, **utiče na pružanje usluga i tretman klijenata na najbolji način**.

TEME I DATUMI MODULA PRVOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:

Prvi ciklus projektnih aktivnosti usmjerenih na implementaciju modula, obuhvatio je sedam modula u periodu 26.11.2021 - 11.02.2022. putem Zoom platforme BHIDAPA i obrađene su planirane teme.

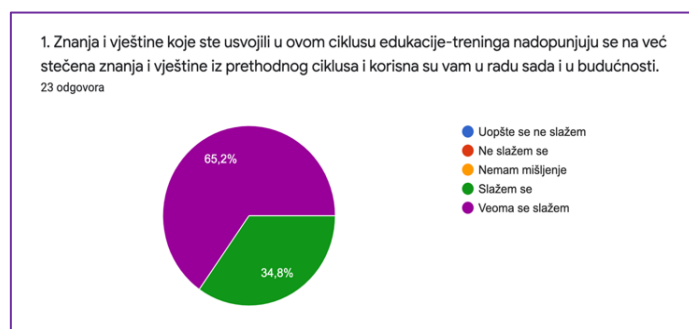
1. Promocija mentalnog zdravlja djece i adolescenata u BiH i Uvod u istraživanje tokom edukacije – 26.11.2021.
2. Uticaj različitih konteksta na rast i razvoj djece i adolescenata – 03.12.2021.
3. Porodica i kriza – 10.12.2021.
4. Psihološke reakcije i razvoj mentalno-zdravstvenih problema u djece i adolescenata – 17.12.2021.
5. Multidisciplinarni koncept – Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo? – 28.01.2022.
6. Razvoj identiteta djece i adolescenata – 04.02.2022.
7. Rezilijentnost i Mentalizacija– 11.02.2022.

Tabela 3.

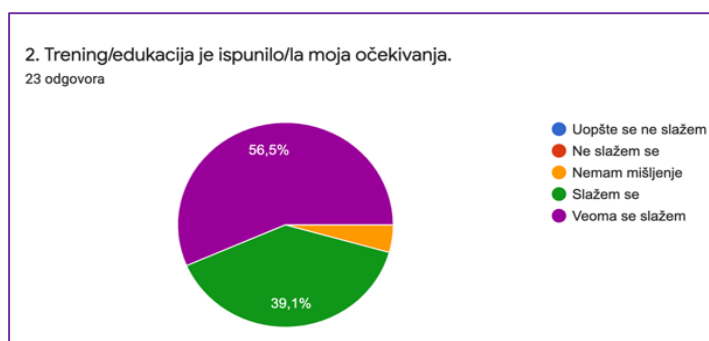
KVANTITATIVNA EVALUACIJA 1. CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA

88,5% sudionika ispunili anonimni upitnik.

ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:

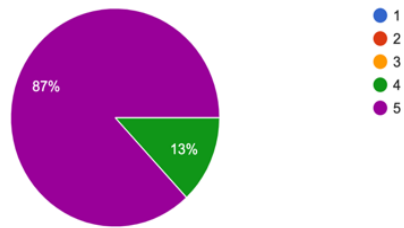

Grafikon 4

Grafikon 5.

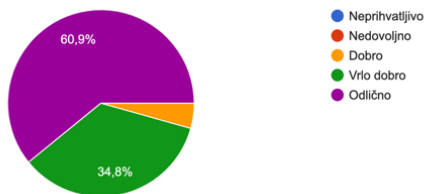
3. Vi ocjenjujete ovaj trening/edukaciju sa ocjenom od 1 do 5 (1 = nezadovoljavajuće; 5 = odlično):
23 odgovora

Grafikon 6.

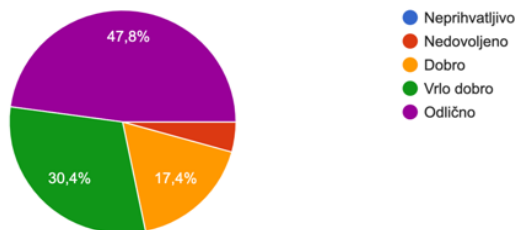
ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:

1. U kojoj mjeri svrha i ciljevi edukacije-treninga odgovaraju vašim profesionalnim potrebama?
23 odgovora

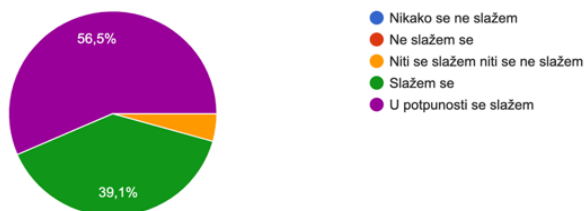
Grafikon 7.

2. Da li je vrijeme posvećeno pojedinoj temi modula bilo zadovoljavajuće?
23 odgovora

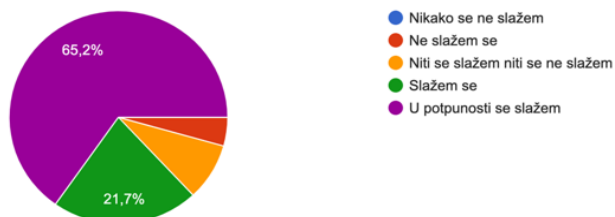

Grafikon 8.

3. Moduli su svojim sadržajem i prezentiranjem ispunili vaše profesionalne potrebe.
23 odgovora

4. Grupni procesi su osnažili vaš lični rast i razvoj.
23 odgovora

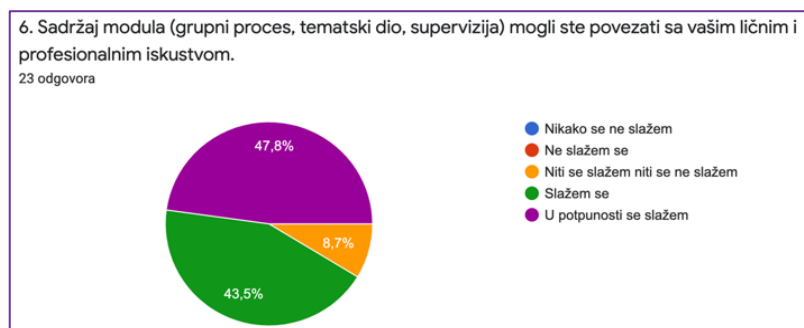

Grafikon 10.

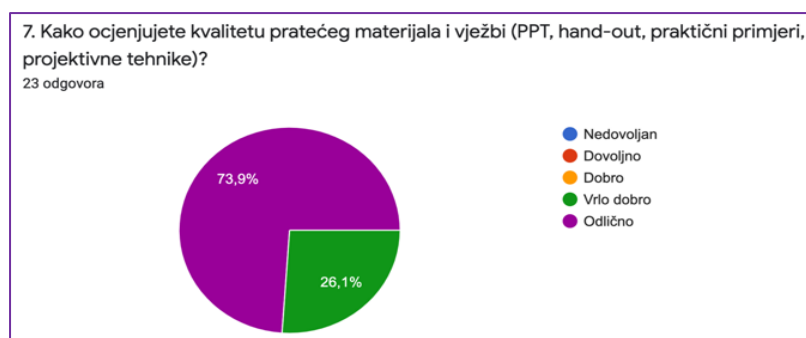

Grafikon 11.

Grafikon 12.

Grafikon 13.

ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA (otvorena pitanja):

8. Navedite temu koju smatrate nevažnom za edukaciju?²³ odgovora

-

123432

.

/

Svaka je tema podjednako važna i korisna

nemam takvu temu

Testiranje učesnika bilo koje vrste

Nije bilo nevažnih tema.

Sve je bilo važno

Nijedna tema nije nevažna u životu, a naročito ne u edukaciji.

Nema takve teme, sve su korisne

Ne postoji

Sve teme su bile važne

nije bilo takve teme

-

Sve teme su mi relevantne

Sve teme su bile izuzetno ko

Tabela 4.

9. Navedite temu za koju smatrate da bi trebala biti obuhvaćena

edukacijom/treningom.16 odgovora

1123

/

Adolescentske krize; depresije, samopovrjeđivanja i konkretne vježbe za rad s ovim skupinama

Dublje objašnjenje ranih konflikata, rane traume,

Više praktičnih primjena u radu (vježbe i sl.)

Ne mogu se setiti.

Korektivni rad sa djecom

dobar je izbor

Profesionalno sagorijevanje

Profesionalno sagorijevanje, jačanje kapaciteta prevencije mentalnog zdravlja

–

Emocionalni razvoj u odnosu na razvojne faze

Važnost povratne informacije u komunikaciji Prevenција profesionalnog sagorijevanja projektivne tehnike ili slične metode i tehnike, a koje bi nam omogućile bolji uvid kojem od roditelja su djeca više privržena u postupcima razvoda braka.

Profesionalno pregorjevanje

"Profesionalno sagorijevanje"...

Profesionalno sagorijevanje, jačanje kapaciteta prevencije mentalnog zdravlja

–

Emocionalni razvoj u odnosu na razvojne faze

Važnost povratne informacije u komunikaciji Prevenција profesionalnog sagorijevanja projektivne tehnike ili slične metode i tehnike, a koje bi nam omogućile bolji uvid kojem od roditelja su djeca više privržena u postupcima razvoda braka.

Profesionalno pregorjevanje

"Profesionalno sagorijevanje"...

Tabela 5.

10. Navedite temu koja je vama lično najvažnija.23 odgovora

Rezilijentnost

3214

.

Multidisciplinarni koncept - Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo?

Teorija privrženosti

dublje razumevanje odnosa roditelj dete

Jačanje profesionalnih kapaciteta

Visokokonfliktni razvodi

Licno sve teme koje se ticu djece, a narocito adolescenata, te rada sa njima smatram podjednako vaznim

Strategije nošenja sa stresom

Mentalno zdravlje

Rezilijentnost i rodni identitet

Mentalizacija

Seksualni razvoj

Mentalizacija i rezilijentnost

Psihoseksualni razvoj sa osvrtom na razvoj rodnog i seksualnog identiteta kod djece i adolescenata Rezilijentnost

privrženost i utjecaj na daljnji rast i razvoj

Multidisciplinarni koncept – Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo?

Granice na licnom i poslovnom planu

Tema zadnjeg modula...

Razvoj identiteta djece i adolescenata

Tabela 6.

ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU
PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU
INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA
DJETETA

Grafikon 14.

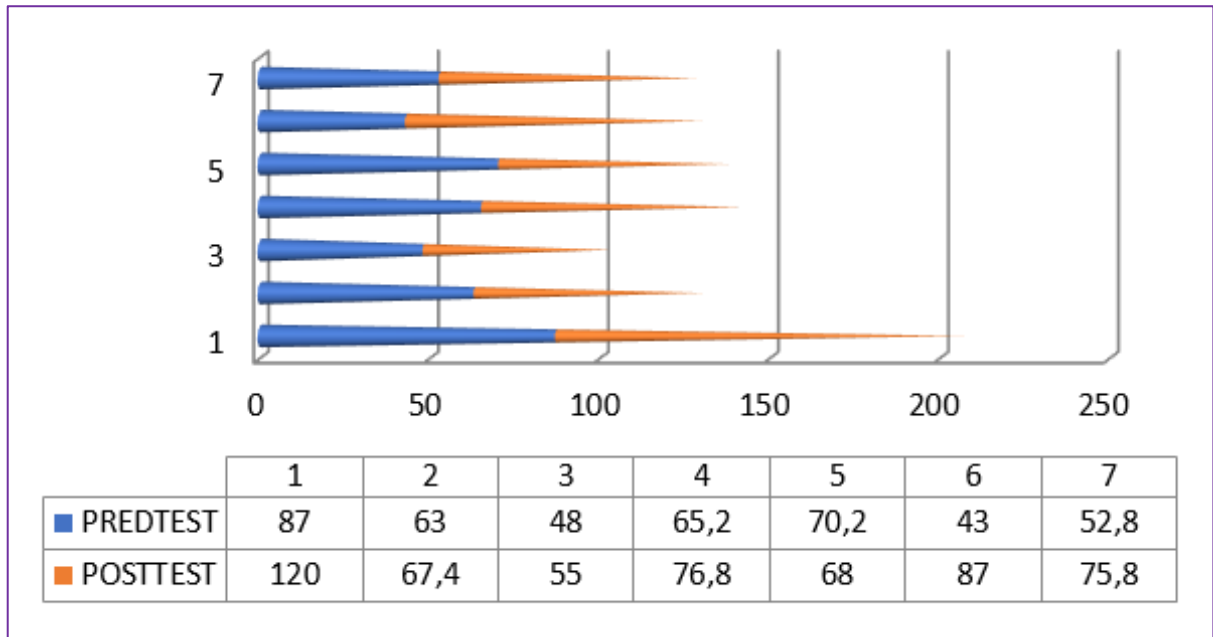

Grafikon 15.

Grafikon 16.

ANALIZA UKUPNIH REZULTATA PROVJERE ZNANJA PO MODULIMA

Grafikon 17.

Na *Grafikonu 17.* i tabelarno su prikazani procenti tačnih odgovora po svakom modulu, koji su pokazivali predznanje i postznanje. Uočava se da su na pojedinim modulima imali značajno predznanje i tu je primjećena mala razlika u usvajanju novih znanja. Na pr. za modul 2. gdje razlika u procentu iznosi 4,4% ili u modulu 3. gdje je 4,4%. Dobiveni procenat se može objasniti već usvojenim znanjima iz prošlog ciklusa edukacije, ali i baznim znanjem kojeg su stekli još na fakultetima.

Najveće razlike u znanju su pokazali u modulima 1, 4, 6 i 7, što ostavlja prostora za dalji rad na ovim temama.

Može se zaključiti da je značajan procenat **ukupno usvojenog novog znanja 27,6%**, s obzirom da se radi o profesionalcima koji već imaju svoje bazično znanje i iskustvo u radu. Rezultati ukazuju da je neophodno kontinuirano osvježavanje i unapređenje znanja i vještina, posebno stručnjaka koji su u kontaktu sa djecom i adolescentima.

DIREKTNI I INDIREKTNI KORISNICI U 1. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA

DIREKTNI KORISNICI:

Prva faza projekta, prvi ciklus edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementiran je u periodu od **novembra 2021. do 28. februara 2022.** godine i **obuhvatio je 7 modula** koji su održavani jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

U **prvom ciklusu edukacije-treninga** učestvovao je **32 profesionalac** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **14 općina iz Federacije BiH i Republike Srpske**. **26 stručnjaka je aktivno učestvovala u edukaciji-treningu**, te uspješno završilo istu, dok je 6 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije. Stručnjaci zaposleni u centrima za socijalni rad, centrima za mentalno zdravlje, vrtićima i školama, usmjereni na rad s djecom, adolescentima i obiteljima.

INDIREKTNI KORISNICI:

Indirektni korisnici u prvoj fazi Projekta u periodu novembar- 2021. februar 2022. godine su djeca, roditelji i primarni skrbnici (ukupno 989 korisnika, od toga 429 djece i adolescenata). Podatci su dostavljeni od strane stručnjaka uključenih u Projekat (65% učesnika dostavilo podatke) za gore navedeni period i prikazani su u *Tabeli 7*.

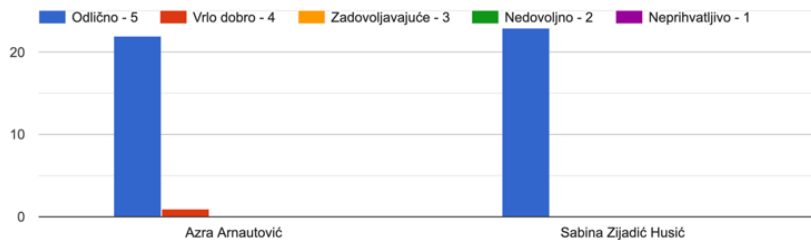
Faze projekta	Institucije	Broj korisnika/klijenata djece i adolescenata		Broj odraslih korisnika/klijenata	
		Djevojčica 52%	Dječaka 48%	M-62%	Ž-38%
I ciklus	CSR	39		153	
	CMZ	72		240	
	Obrazovni sektor	293		81	
	Služba za gospodarstvo, braniteljsko, invalidsku i socijalnu skrb	13		35	
	Služba socijalne zaštite	12		51	
	Ukupno	429		560	

Tabela 7.

EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:

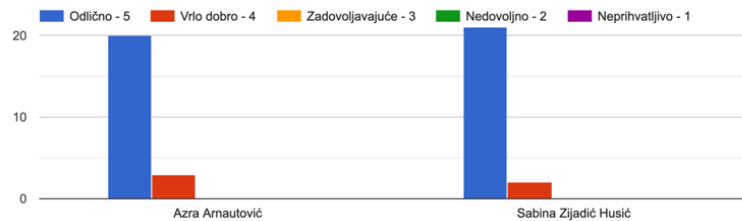
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA

1. U kojoj su mjeri voditeljice modula bile pripremljene?

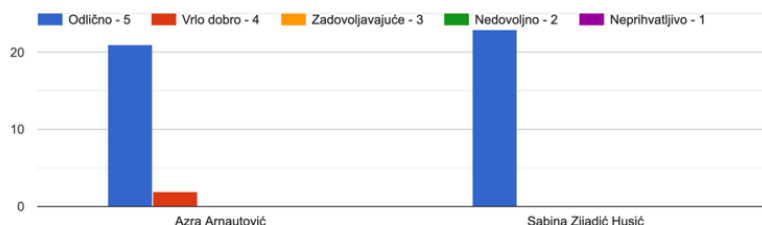
Grafikon 18.

2. Kako ocjenjujete znanje voditeljica modula o temi?

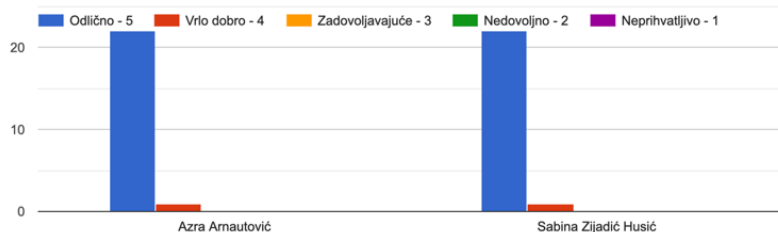
Grafikon 19.

3. Kako ocjenjujete prezentacijske sposobnosti voditeljica modula?

Grafikon 20.

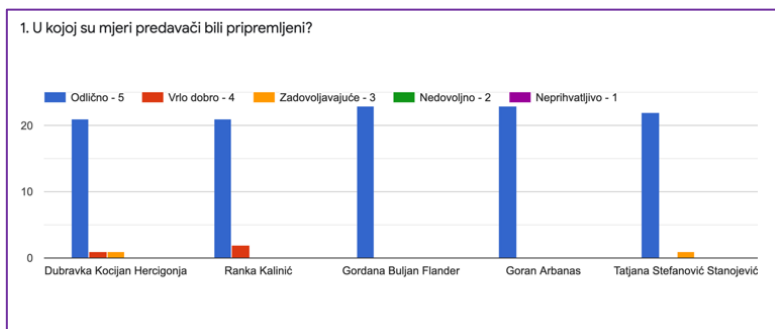
4. Kako ocjenjujete sposobnost voditeljica modula u odgovaranju na zahtjeve učesnika?

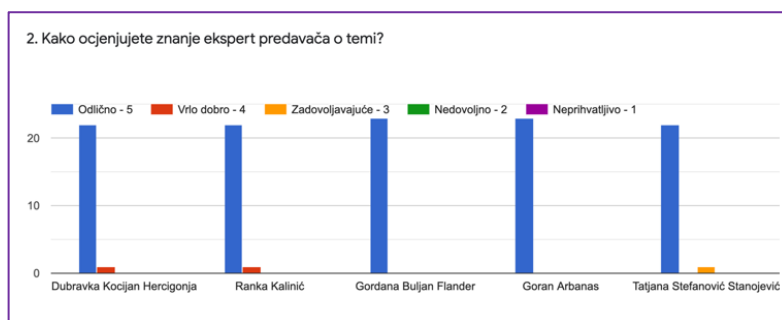
Grafikon 21.

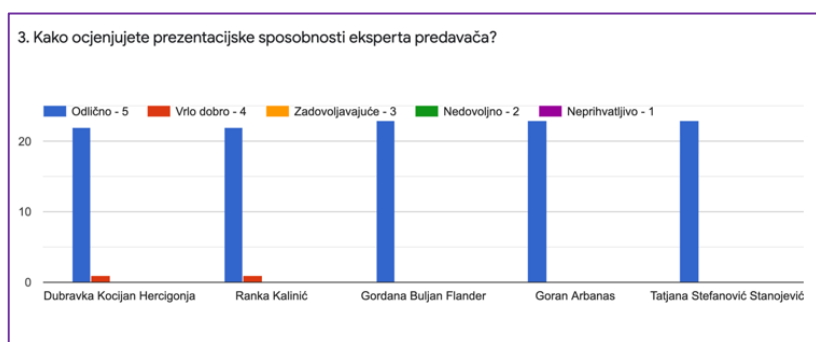
EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA

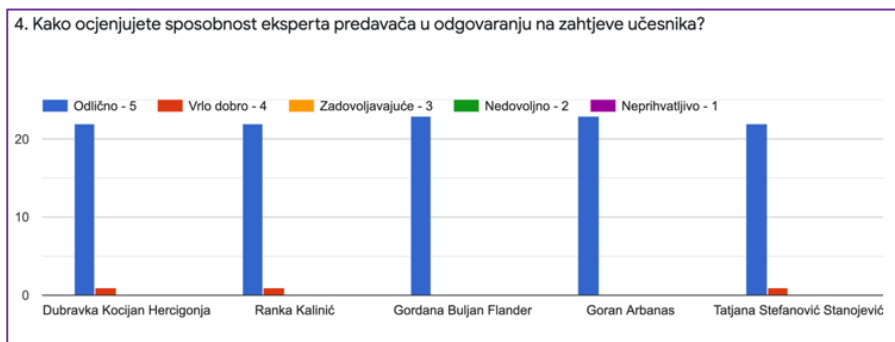
Grafikon 22.

Grafikon 23.

Grafikon 24.

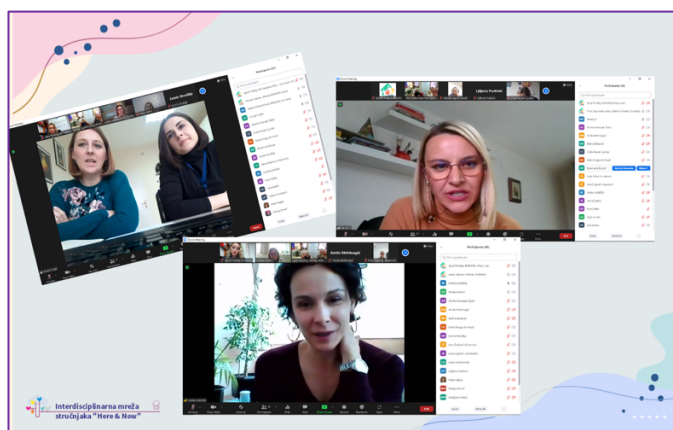
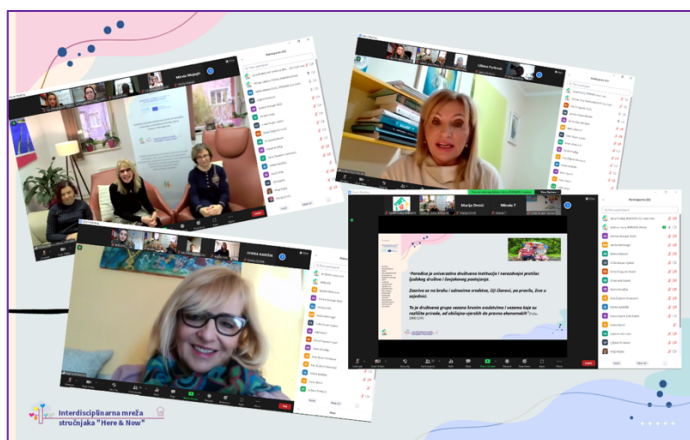

Grafikon 25.

14. Mjesto da napisete šta želite, a nismo vas pitali...10 odgovora

-
Korisno, zanimljivo i dinamično. I jako potrebno u prevenciji sagorijevanja. Uspješan trening obzirom na online uvjete.
Izmene bih koncept programa sa dužim predavanjima a manjim refleksijama
Do sada nisam iskusila sigurnije okruženje od ovog, mislim na onih 7 sati svakog petka za vreme edukacije. Nema straha od pogreske, od nepoznatog, drugacijeg, neresivog. Voditeljice su svojim stavom prema nama amortizovale svaku mogucnost da budemo neshvaceni, zbunjeni ili razocarani. Neprocenjivo iskustvo.
Ovakve edukacije bi imale još bolji i jači efekat kada bi bile organizovane uživo. Nedostajao je momenat dijeljenja iskustva uživo. Sam zagrljaj, ukoliko je potreban.
Za mene bi ovakve edukacije bile mnogo učinkovitije ukoliko bi se organizirale tokom vikenda Naime, radnim danom jave se neke neodložne profesionalne obaveze te moram napuštati edukaciju i na taj način propuštam vrlo značajne aktivnosti.
Sve pohvale za organizaciju treninga i odabir tema. Jako puno sam dobila kroz edukaciju, kako na ličnom tako i profesionalnom radu. Jedno predivno profesionalno iskustvo sa divnim trenerima, izvrsnim predavačica i sjajnom, podržavajućom ekipom.
Edukacija mi je inimno bila važna za poboljšanje moji sposobnosti i znanja u daljnjem radu. jedino što želim da bude pozvana i za buduće edukacije.
Voljela bih da u narednim edukacijama uvrstite temu: "Profesionalno sagorijevanje"...

Tabela 8.

KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 2. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA

Drugi ciklus edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementiran je u periodu od **marta 2022. do 23. juna 2022.** godine i **obuhvatio je 7 modula** koji su održavani jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

U **drugom ciklusu edukacije-treninga** učestvovao je **68 profesionalaca** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **16 općina iz Federacije BiH i četiri iz Republike Srpske i Brčko Diskrit**. **54 stručnjaka je aktivno učestvovala u edukaciji-treningu**, te uspješno završilo istu, dok je 14 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije, te nije steklo uslove za dobijanje sertifikata.

Edukaciju-trening su držali članovi i saradnici stručnog multidisciplinarnog terapijskog i edukacijskog BHIDAPA tima, eksperti predavači, koji okuplja: dječje i adolescentne integrativne psihoterapeute; geštalt, kognitivno-biheviornalne, systemske porodične i psihoanalitičke psihoterapeute; dječjeg i adolescentnog neuropsihijatra i psihijatra; pedijatra, specijaliste kliničke psihologije, psihologe, mentore i supervizore.

Radeći kroz module, grupna kohezija, uprkos broju zainteresovanih učesnika, razvijala se i jačala. Učesnici su se povezivali na jednoj jačem profesionalnom, ali i ličnom nivou. Kao i u prvom ciklusu edukacije-treninga i tokom trajanja drugog ciklusa pojedinci su imali **potrebu povezivanja, međusobne podrške i intersektorske saradnje** koju su **smatrali veoma značajnom** (Tabela 28). Posebno nadopunjavanje i povezivanje u sredinama koje nisu imale odgovarajući kadar za određeni slučaj. I u ovom ciklusu smo imali priliku saznati od učesnika da ime je prethodna edukacija-trening Virtulne krizne intervencije „Ovdje&Sada“ bilo izuzetno korisne i da je većina učesnika bila multiplikator naučenih znanja i vještina u svojim kolektivima (iskustva iznešena od strane učesnika tokom modula). Najčešće škole i centri za socijalni rad-skrb su bili mjesta gdje su učesnici edukacije prenosili znanja i vještine svojim kolegama. Pojedinačnih primjera bilo je i u **centrima za mentalno zdravlje**.

Generalno, učesnici ističu nedostatak odgovarajućeg kadra. Posebno **nedostatak psihologa i socijalnih pedagoga u školama**, ali i **pri centrima za socijalni rad**. Smatraju da **nedostatak spomenutog kadra u današnje vrijeme**, kada se problematika djece i adolescenata usložnjava, **utiče na pružanje usluga i tretman klijenata na najbolji način**.

TEME I DATUMI MODULA DRUGOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:

Drugi ciklus projektnih aktivnosti usmjerenih na implementaciju modula, obuhvatio je sedam modula u periodu 25.03.2022 - 23.06.2022. putem Zoom platforme BHIDAPA i obrađene su planirane teme.

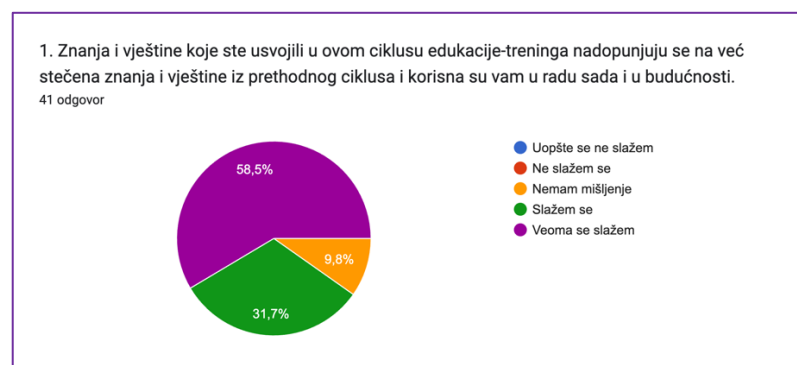
1. Promocija mentalnog zdravlja djece i adolescenata u BiH –Uvod u istraživački dio Projekta – 25.03.2022.
2. Uticaj različitih konteksta na rast i razvoj djece i adolescenata – 08.104.2022.
3. Porodica i kriza – 21.04.2022.
4. Psihološke reakcije i razvoj mentalnozdravstvenih problema u djece i adolescenata – 06.05.2022.
5. Multidisciplinarni koncept – Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo? – 20.05.2022.
6. Razvoj identiteta djece i adolescenata – 10.06.2022.
7. Rezilijentnost i Mentalizacija– 23.06.2022.

Tabela 9.

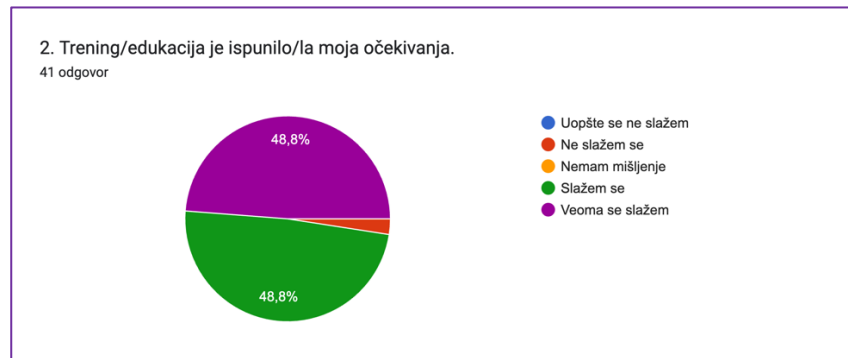
KVANTITATIVNA EVALUACIJA 2. CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA

73% sudionika ispunili anonimni upitnik.

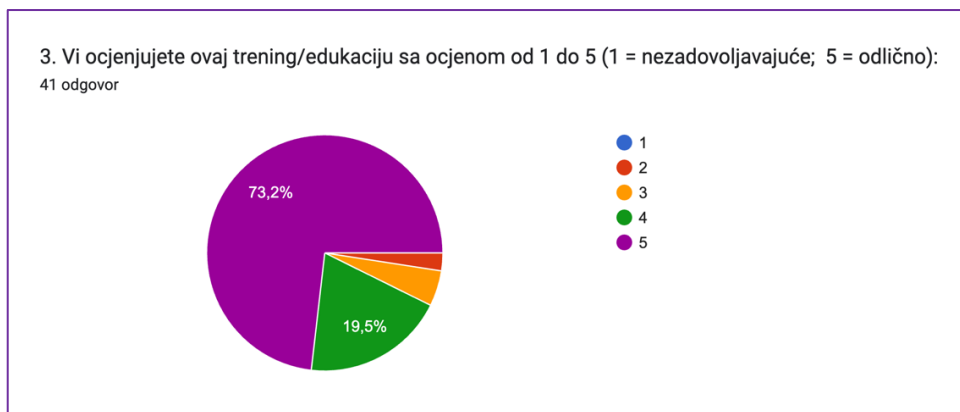
ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:

Grafikon 26.

Grafikon27.

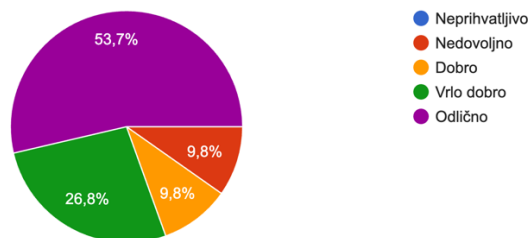

Grafikon 28.

ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:

1. U kojoj mjeri svrha i ciljevi edukacije-treninga odgovaraju vašim profesionalnim potrebama?

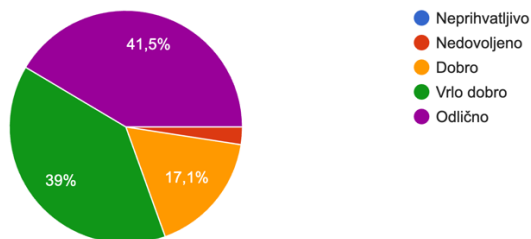
41 odgovor

Grafikon 29.

2. Da li je vrijeme posvećeno pojedinoj temi modula bilo zadovoljavajuće?

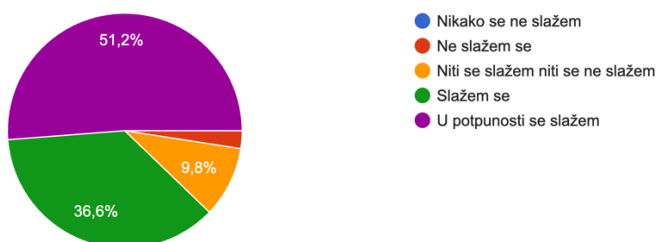
41 odgovor

Grafikon 30.

3. Moduli su svojim sadržajem i prezentiranjem ispunili vaše profesionalne potrebe.

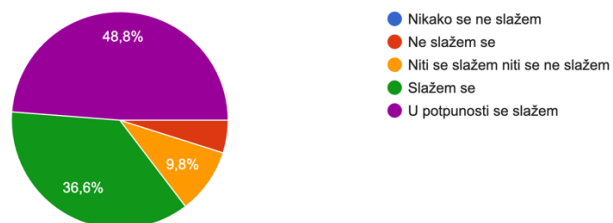
41 odgovor

Grafikon 31.

4. Grupni procesi su osnažili vaš lični rast i razvoj.

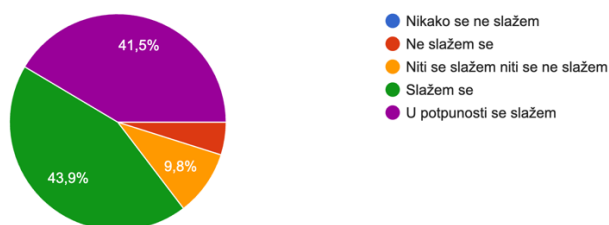
41 odgovor

Grafikon 32.

5. Supervizija je osnažila vaš profesionalni rast i razvoj.

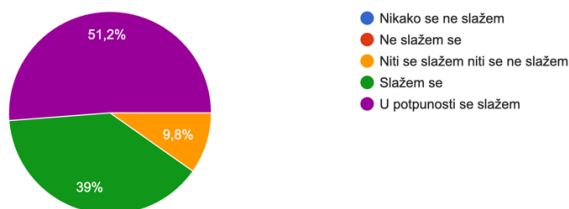
41 odgovor

Grafikon 33.

6. Sadržaj modula (grupni proces, tematski dio, supervizija) mogli ste povezati sa vašim ličnim i profesionalnim iskustvom.

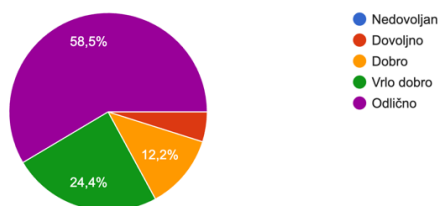
41 odgovor

Grafikon 34.

7. Kako ocjenjujete kvalitetu pratećeg materijala i vježbi (PPT, hand-out, praktični primjeri, projektivne tehnike)?

41 odgovor

Grafikon 35.

ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA (otvorena pitanja):

8. Navedite temu koju smatrate nevažnom za edukaciju?41 odgovor

Nema je

/

sve su teme bile važne

Nije bilo takve

Promocija mentalnog zdravlja kod djece i adolescenata u BiH

Ne

Sve je bilo korisno

Sve teme su bitne

Sve teme su bile izuzetne

Ne znam

sve su teme podjedanko btine

ništa posebno

Ne sjećam se

Nema nevažnih tema

Svaka od tema koje smo imali priliku slušati je doprinijela mom osobnom rastu

-----

Porodica i kriza

Mentalno zdravlje djece i mladih

Sve su bile korisne

Sve su bile važne i korisne.

Sve novo sto naucim mi je vazno, tesko da bih izdvojila bilo sta

Sve su teme važne

Sve teme su podjednako važne posenno ond koje su vezane za rad sa djecom.

Sve teme obrađene su značajne

Сматрам да су све теме изузетно корисне и значајне за квалитетан професионални раст и развој.

sve teme su bile važne

Sve teme su bile povezane i dobre za profesionalno usavršavanje.

Nema je

/

sve su teme bile važne

Nije bilo takve

Promocija mentalnog zdravlja kod djece i adolescenata u BiH

Ne

Sve je bilo korisno

Sve teme su bitne

Sve teme su bile izuzetne

Ne znam

sve su teme podjedanko btine

ništa posebno
Ne sjećam se
Nema nevažnih tema
Svaka od tema koje smo imali priliku slušati je doprinijela mom osobnom rastu

Porodica i kriza
Mentalno zdravlje djece i mladih
Sve su bile korisne
Sve su bile važne i korisne.
Sve novo što naučim mi je vazno, tesko da bih izdvojila bilo šta
Sve su teme važne
Sve teme su podjednako važne posenno ond koje su vezane za rad sa djecom.
Sve teme obrađene su značajne
Сматрам да су све теме изузетно корисне и значајне за квалитетан професионални
раст и развој.
sve teme su bile važne
Sve teme su bile povezane i dobre za profesionalno usavršavanje.
Svi su potrebni
Nijedna tema nije bila nevažna
sve su teme bile odlične i slijedile su jedna drugu
nema
Sve je bilo važno
Sve teme smatram vaznim i korisnim
Nijedna.
Nema teme koju smatram nevaznom
Nema takve teme
sveteme su bile važne i aktuele

Tabela 10.

9. Navedite temu za koju smatrate da bi trebala biti obuhvaćena

edukacijom/treningom.29 odgovora
prevencija profesionalnog sagorijevanje
Mentalno zdravlje strucnih suradnika
Porodica i kriza
Samoevaluacija
Visokokonfliktni razvodi i uticaj na psihu.razvoj djece
Dobro bi bilo ponoviti ove teme sa Novom edukatorima I supervizorima
supervizija profesionalca u socijalnom radu
Granice u profesionalnom radu
Teme iz logopedije
strategije rada u simuliranim situacijama
Sve su dobre teme
BILO KOJA TEMA IZ OBLASTI LOGOPEDIJE
Komunikacija sa adolescentom u savjetodavnom radu
Rad sa delinkventnim ponasanjem
Nešto više o osobama sa metalnim teškoćama u razvoju
Motivacija djece i mladih - Kako motivirati djecu ka pozitivnim obrascima ponašanja
Smatram da su sve bitne teme bile obuhvaćene, s tim da bi teme vezane za porodicu uvijek dobro došle.
Kako pomoći osobama i roditeljima djece s određenim stepenom invalidnosti, na koji način da se nose sa svakodnevnim izazovima
Teme vezane za rad sa zrtvama nasilja.
Problemi sa prehranom kod djece
Teme koje se tiču pristupa sa roditeljima i djecom s pp.
Rani rast i razvoj (negativni uticaji, posljedice, prevazilaženje negativnih iskustava, ...),
prevencija sagorijevanja (grupe podrške, supervizija, ...), ...
mentalno zdravlje stručnjaka
sagorijevanje na poslu
Trauma
Rani razvoj djece (do 5 godina)
Razvojne krize
Ovisnost djece o medijima (mobitel,kompjuteri...)
savjetodavni rad sa djecom i adolescentima

Tabela 11.

10. Navedite temu koja je vama lično najvažnija.41 odgovor

Porodica i kriza

supervizija, rezilijentnost

Razvoj identita djece i adolescenata

Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo?

Introspekcija

Sve su bitne I vazne

sve su itekako bitne

Granice u profesionalnom radu

Multidisciplinarni tim- Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo?

REI metoda u zretmanu disleksije

razvojna psihologija adolescenta

Sve su važne

Identitet i rad sa porodicom

Rezilijentnost i mentalizacija

PRIMJENA REI METODE U TRETMANU DISLEKSIJE

Principi savjetodavnog rada, kako na najbolji nacin vrsiti savjetodavni rad sa korisnicima

Sve teme vezane za rad sa decom

Raziljenost . Mentalno zdravlje, porodica briga o svoje potrebe

Rezilijentnost, Identitet, Obiteljski odnosi

Rezilijentnost, razvoj identiteta

Kako pomoci sebi, rad na sebi? Da bi svojim primjerom bili primjer drugima, nesto na tu temu.

Sve teme

Teme vezane za rad sa djecom.

Sve su teme bile odlicne, iz svake sam puno toga naucila

Сматрам да сам из сваке теме извукла одређену корист и препознала значај, али нешто што је на мене лично оставило највећи утисак јесте тема развој идентитета код дјеце и адолесцената. Посебно бих истакла групни процес са те едукације, који је мени значајно помогао у својим личним смјерницама за будућност.

multidisciplinarni koncept

Sve

Razvoj seksualnog identiteta

prevencija sagorijevanja

privrženost, rezilijentnost, mentalizacija, rodni i seksualni identitet

rezilijentnost, teorija privrženosti

Otpornost na traumau

Porodica i kriza, Rezilijentnosti i mentalizacija

Razvoj identiteta djece i adolescenata

Sve su ok

Rad sa djecom i porodicom u riziku

Rezilijencija

Mentalno zdravlje

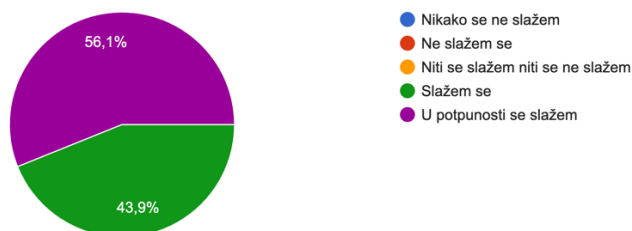
rezilijentnost i mentalizacija, psihoseksualni razvoj i rodni identitet

Tabela 12.

ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU
PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU
INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA
DJETETA

11. Scenning mentalnog zdravlja djece i adolescenata je značajan za uvid u mentalno zdravlje i planiranje budućih preventivnih programa.

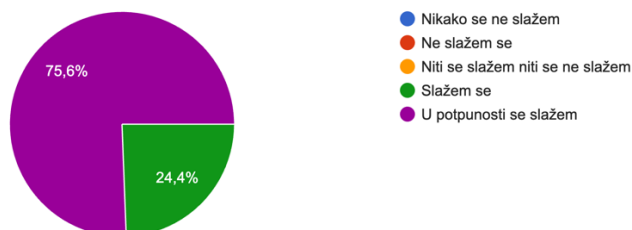
41 odgovor

Grafikon 36.

12. Zajednički multidisciplinarni i intersektoralni programi su neophodni za očuvanje mentalnog zdravlja i dobrobiti djece i adolescenata, a time i društva u cjelini.

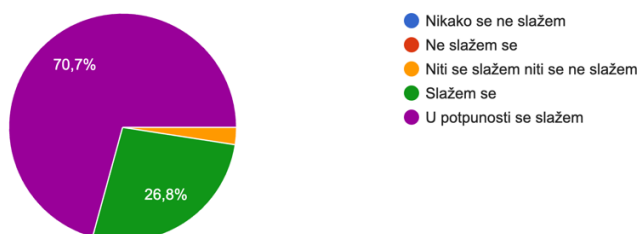
41 odgovor

Grafikon 37.

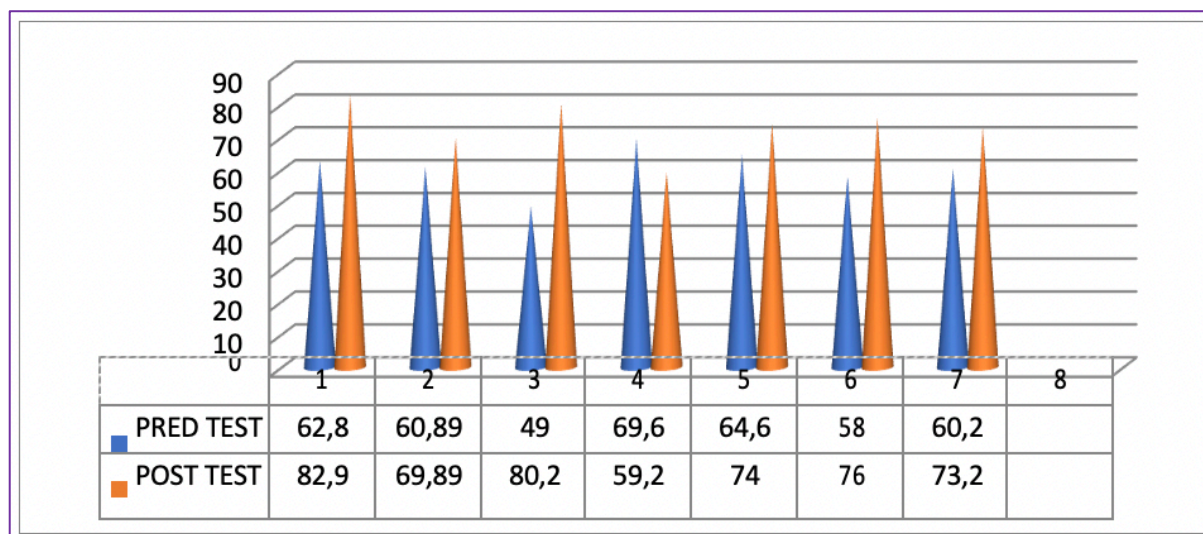
13. Aktivno uključivanje sistema (nadležnih ministarstava) neophodno je za doseganje načela UN konvencije o pravima djeteta.

41 odgovor

Grafikon 38.

ANALIZA UKUPNIH REZULTATA PROVJERE ZNANJA PO MODULIMA

Grafikon 39.

Na *Grafikonu 39.* i tabelarno su prikazani procenti tačnih odgovora po svakom modulu, koji su pokazivali predznanje i post znanje. Uočava se da su učesnici na većini modula pokazali predznanje o temama edukacije-treninga preko 60% . Dobiveni procenati se mogu objasniti već usvojenim znanjima iz prošlog ciklusa edukacije, baznim znanjem kojeg su stekli na fakultetima, ali i znanjima stečenim tokom neformalnog i informalnog obrazovanja.

Najveće razlike u znanju su pokazali u modulima 1, 3, 6 i 7, što ostavlja prostora za dalji rad na ovim temama.

Može se zaključiti da je srednja vrijednost **ukupno usvojenog novog znanja značajna i iznosi 21,4%**, s obzirom da se radi o profesionalcima koji već imaju svoje bazično znanje i iskustvo u radu. Rezultati ukazuju da je potrebno kontinuirano osvježavanje i unapređenje znanja i vještina, posebno stručnjaka koji su u kontaktu sa djecom i adolescentima.

DIREKTNI I INDIREKTNI KORISNICI U 2. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA

DIREKTNI KORISNICI:

Prva faza projekta, drugog ciklusa edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementirana je u periodu od **marta 2021. do jula 2022.** godine i **obuhvatio je 7 modula** koji su održavani, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

U **drugom ciklusu edukacije-treninga** učestvovalo je **68 profesionalaca** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **16 općina iz Federacije BiH, četiri iz Republike Srpske i Brčko Distrikt** **54 stručnjaka je aktivno učestvovala u edukaciji-treningu**, te uspješno završilo istu, dok je 14 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije, te time nisu stekli uslove za dobivanje sertifikata.

INDIREKTNI KORISNICI:

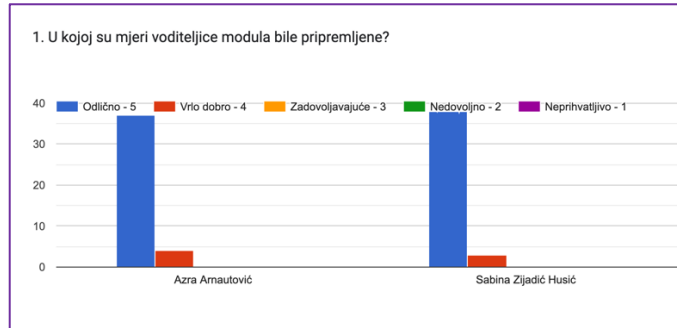
Indirektni korisnici u prvoj fazi Projekta u periodu mart - 2022. do juli 2022. godine su: djeca, roditelji i primarni skrbnici (**ukupno 1278 korisnika, od toga 884 djece i adolescenata**). Podatci su dostavljeni od strane stručnjaka uključenih u Projekat (68% učesnika dostavilo podatke) za gore navedeni period i prikazani su u *Tabeli 7*.

Faza projekta	Institucije	Broj korisnika/klijenata djece i adolescenata		Broj odraslih korisnika/klijenata	
		Djevojčica 51%	Dječaka 49%	M-30%	Ž-70%
II ciklus	CSR	107		191	
	CMZ	220		51	
	Odgojno-obrazovni sektor	557		252	
	Ukupno	884		394	

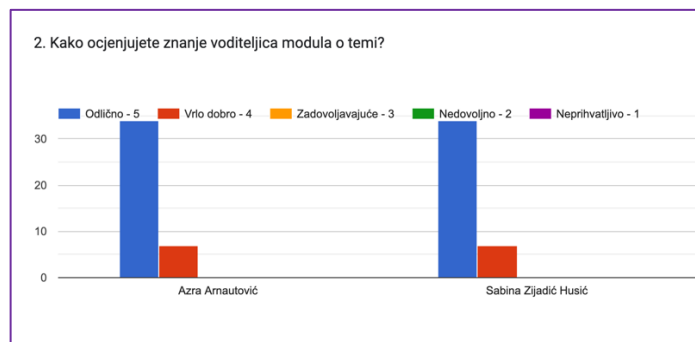
Tabeli 13.

EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:

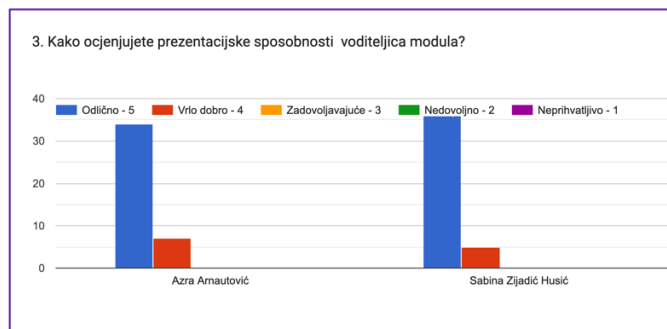
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA

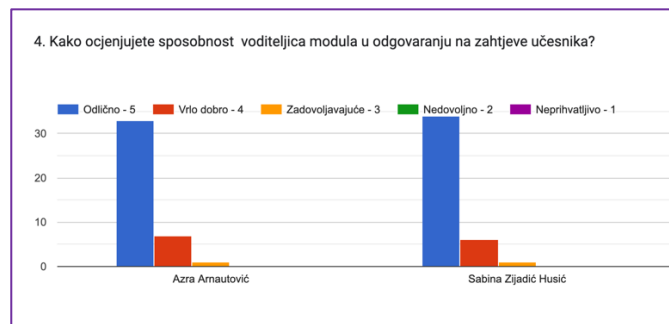
Grafikon 40.

Grafikon 41.

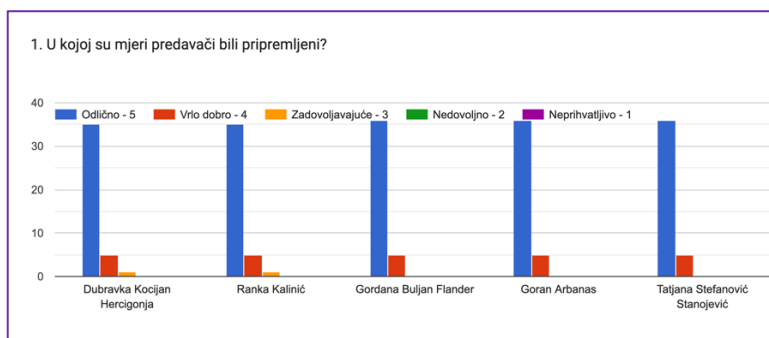

Grafikon 42.

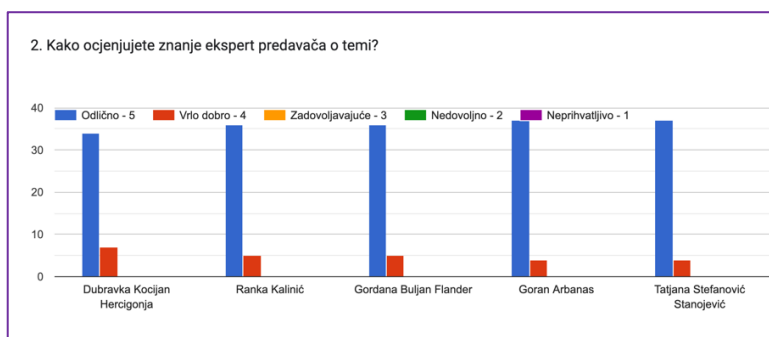

Grafikon 43.

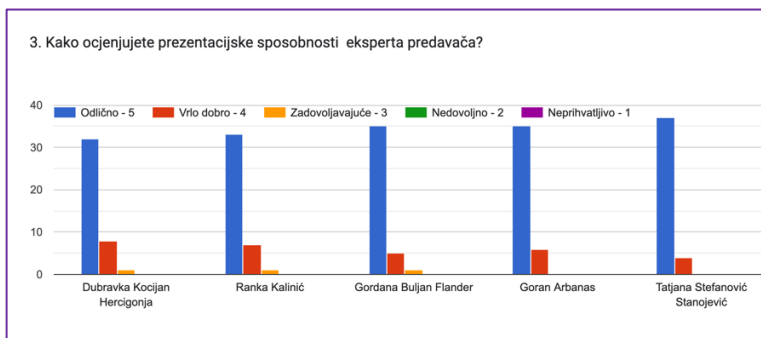
EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA

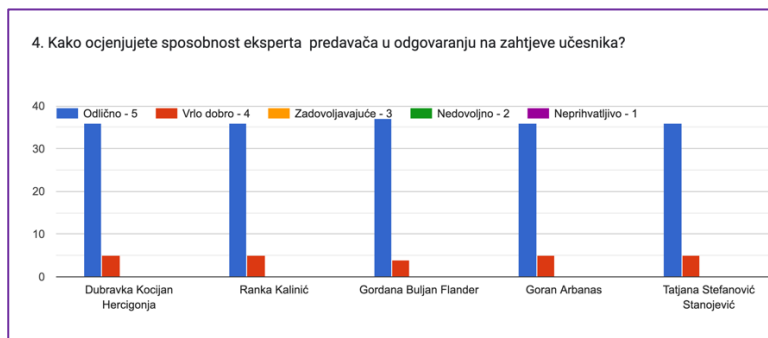
Grafikon 44.

Grafikon 45.

Grafikon 46.

Grafikon 47.

14. Mjesto da napisete šta želite, a nismo vas pitali...24 odgovora

Cjelokupan trening je vrlo kvalitetan, jako dobro osmišljen, organizovan i realizovan, dobro iskombinovane vježbe, teorijski dio i rad u grupama, kvalitetni predavači sa velikim znanjem i iskustvom. Metoda predtesta i posttesta mi se jako svidjela, jer smo i sami mogli da provjerimo svoja znanja prije i nakon modula, odnosno teorijskog dijela.... Zadovoljstvo je bio biti dio ovog treninga!

Bilo mi je zadovoljstvo biti dio vaše učeće zajednice. Mnogo toga sam naučila i postala bogatija za još jedno predivno iskustvo. Hvala vam.

Moglo se održati predavanje na temu kako u skoli pomoci depresivnoj djeci ili djeci koja su pokušala samoubistvo

Hvala vam za svo vaše znanje i iskustvo koje ste dijelili sa nama.

Hvala na pruženom i podrška u daljem radu ništa posebno

Prijedlog za organiziranjem edukacija uzivo, kako bi svi sudionici mogli maksimalno sudjelovati, doprinijeti i profitirati od ovako kvalitetne profesionalne obuke

Seminar - edukacija je odlično zamišljena i realizirana..Hvala ....

Odlicni predavaci,cestitke za njihov doprinos.Mislm da bi sve kvalitetnije bilo da smo uzivo ovo mogli odraditi mada je i ovakav nacin dobro organiziran.

Nadam se nastavku edukacije

Hvala organizatoru i partnerima koji su omogućili ovako praktičan i usmjeren trening sa dobrim balansom edukacije, prakse ličnog i profesionalnog osnaživanja.

Da se ovakvi tipovi edukacija nastave

Zadovoljstvo mi je bilo učestvovati i hvala Vam na pozivu!

Жељела бих да се захвалим на пруженој могућности да будем дио едукације и тиме започнем свој професионални раст и развој, с обзиром да сам приправник тренутно.

Едукација је феноменално организована, иако је све било онлајн. Надам се да ће бити прилике да се сретнемо опет и радујем се свему што долази. Хвала!

Veoma sam ubogacena ...posebno zahvaljujemo Azri i Sabini za ambijentu pnu postojanja, koja pomogla mi otvoriti svoje srce...I ne samo profesionalno nešto naučiti ali i licno se ojačati. Velika hvala.

Sve je bilo ok, nemam pitanja 😊

Svaka čast, odlični ste

Hvala za svaku edukaciju

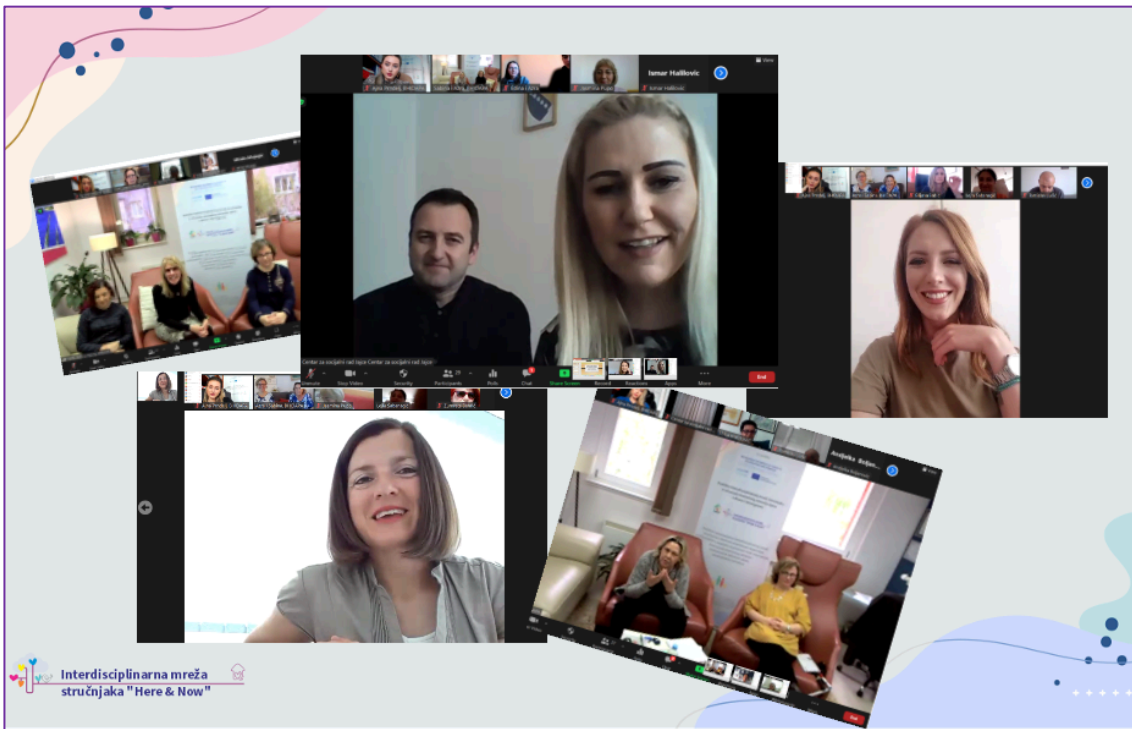
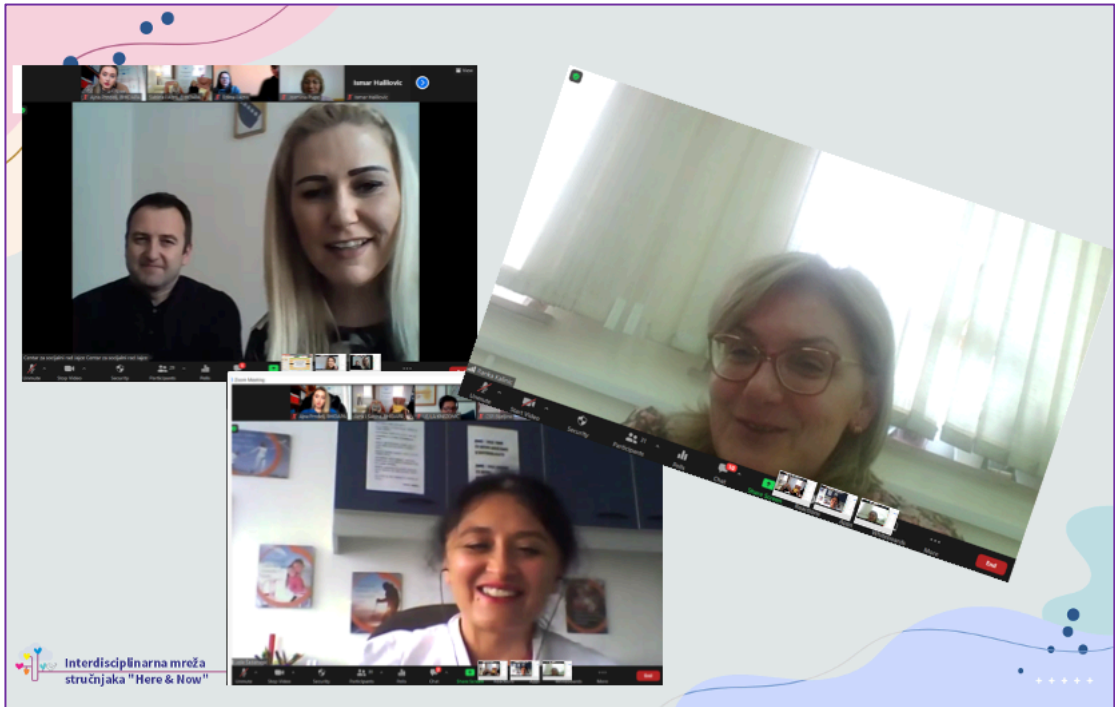
Želi se zahvaliti Menadžerici projekta koja kreira programe u skladu sa potrebama sa terena. Hvala UNICEF-u na podršci ovakvim oblicima edukacije-treninga

Samo napred! 😊

Veliko hvala na pozivu i prilici da učestvujem u ovako značajnom edukativno-iskusvenom treningu. Nisam mogla vjerovati da ćemo se zblížiti i tako povezati na ovaj način. Posebno cijenim što sam uspjela u malim grupama osjetiti uloge i pozicije drugih kolega koji rade u drugim institucijama. Nisam sigurna da ću moći dalje razmišljati bez saradnje sa drugim kolegama....

Mislm da ne bi bilo loše ponuditi više instrumenata za rad, materijala i smjernica u terapiji.

Tabela 14.

KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA 3. CIKLUSA EDUKACIJE – TRENINGA

Treći ciklus edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementiran je u periodu od **30. septembra 2022. do 18. novembra 2022.** godine i **obuhvatio je 7 modula** koji su održavani jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**.

U **tećem ciklusu edukacije-treninga** učestvovala su **34 profesionalca** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **27 općina iz Federacije BiH i 7 iz Republike Srpske i Brčko Diskrit**. **27 stručnjaka je aktivno učestvovalo u edukaciji-treningu**, te uspješno završilo istu, dok je 7 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije, te nije steklo uslove za dobijanje sertifikata.

Edukaciju-trening su držali članovi i saradnici stručnog multidisciplinarnog terapijskog i edukacijskog BHIDAPA tima, eksperti predavači, koji okuplja: dječje i adolescentne integrativne psihoterapeute; geštalt, kognitivno-biheviornalne, sistemske porodične i psihoanalitičke psihoterapeute; dječjeg i adolescentnog neuropsihijatra i psihijatra; pedijatra, specijaliste kliničke psihologije, psihologe, mentore i supervizore.

Radeći kroz module, grupna kohezija, uprkos broju zainteresovanih učesnika, razvijala se i jačala. Učesnici su se povezivali na jednoj jačem profesionalnom, ali i ličnom nivou. Kao i u prvom ciklusu edukacije-treninga i tokom trajanja trećeg ciklusa pojedinci su imali **potrebu povezivanja, međusobne podrške i intersektorske saradnje** koju su **smatrali veoma značajnom** (Tabela 28). Posebno nadopunjavanje i povezivanje u sredinama koje nisu imale odrgovarajući kadar za određeni slučaj. I u ovom ciklusu smo imali priliku saznati od učesnika da ime je prethodna edukacija-trening Virtulne krizne intervencije „Ovdje&Sada“ bilo izuzetno korisne i da je većina učesnika bila multiplikator naučenih znanja i vještina u svojim kolektivima (iskustva iznešena od strane učesnika tokom modula). Najčešće škole i centri za socijalni rad-skrb su bili mjesta gdje su učesnici edukacije prenosili znanja i vještine svojim kolegama. Pojedinačnih primjera bilo je i u **centrima za mentalno zdravlje**.

Generalno, učesnici ističu nedostatak odgovarajućeg kadra. Posebno **nedostatak psihologa i socijalnih pedagoga u školama, ali i pri centrima za socijalni rad**. Smatraju da **nedostatak spomenutog kadra u današnje vrijeme**, kada se problematika djece i adolescenata usložnjava, utiče na pružanje usluga i tretman klijenata na najbolji način.

TEME I DATUMI MODULA DRUGOG CIKLUSA EDUKACIJE-TRENINGA:

Treći ciklus projektnih aktivnosti usmjerenih na implementaciju modula, obuhvatio je sedam modula u periodu 30.09.2022 - 18.11.2022. putem Zoom platforme BHIDAPA i obrađene su planirane teme.

1. Promocija mentalnog zdravlja djece i adolescenata u BiH –Uvod u istraživački dio Projekta – 30.09.2022.   2. Uticaj različitih konteksta na rast i razvoj djece i adolescenata – 14.10.2022.   3. Porodica i kriza – 21.10.2022.   4. Psihološke reakcije i razvoj mentalnozdravstvenih problema u djece i adolescenata – 28.10.2022.   5. Multidisciplinarni koncept – Ko smo mi? Koliko se dobro poznajemo? – 04.11.2022.   6. Razvoj identiteta djece i adolescenata – 11.11.2022.   7. Rezilijentnost i Mentalizacija– 18.11.2022.

Tabela 15.

KVANTITATIVNA EVALUACIJA EDUKACIJE-TRENINGA

70% sudionika ispunili anonimni upitnik.

ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU:

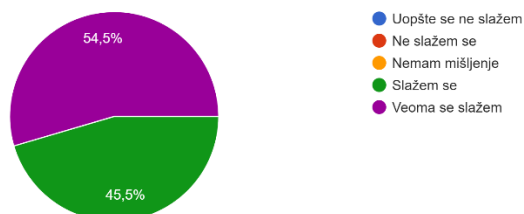
1. Znanja i vještine koje ste usvojili u ovom ciklusu edukacije-treninga nadopunjuju se na već stečena znanja i vještine iz prethodnog ciklusa i korisna su vam u radu sada i u budućnosti.
22 odgovora

Grafikon 48.

2. Trening/edukacija je ispunilo/la moja očekivanja.

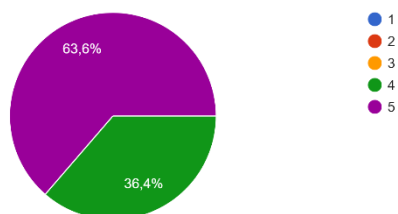
22 odgovora

Grafikon 49.

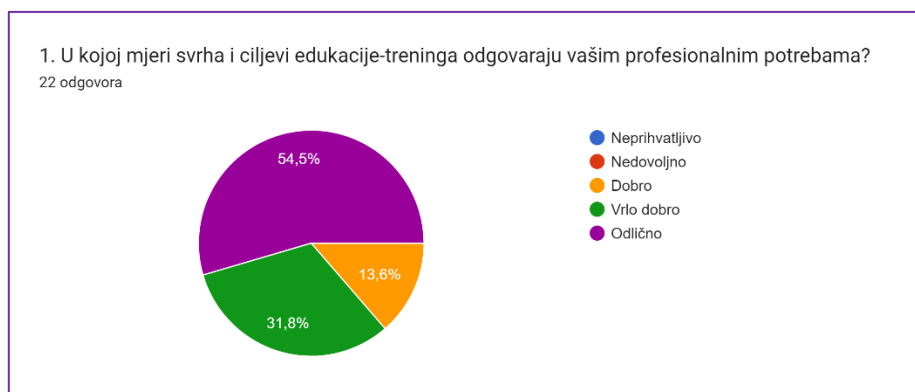
3. Vi ocjenjujete ovaj trening/edukaciju sa ocjenom od 1 do 5 (1 = nezadovoljavajuće; 5 = odlično):

22 odgovora

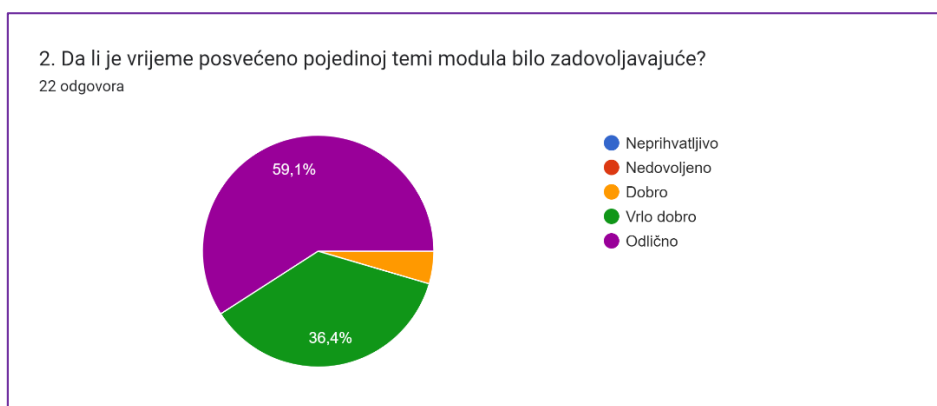

Grafikon 50.

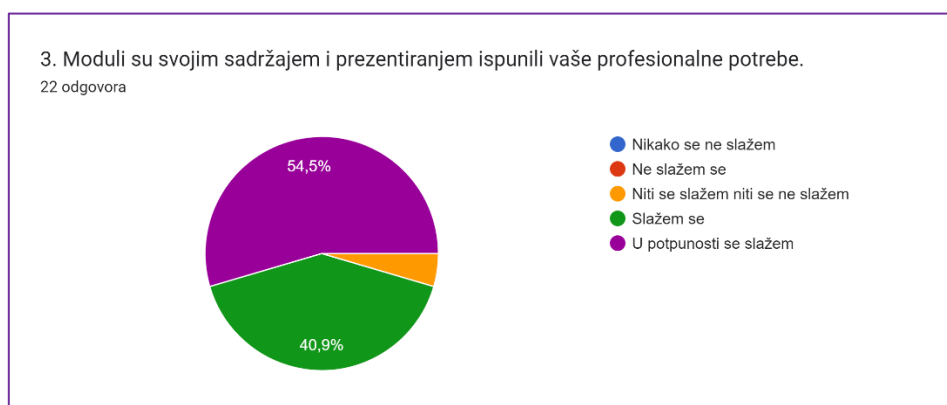
ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA:

Grafikon 51.

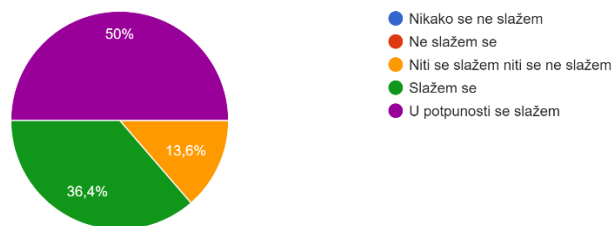
Grafikon 52.

Grafikon 53.

4. Grupni procesi su osnažili vaš lični rast i razvoj.

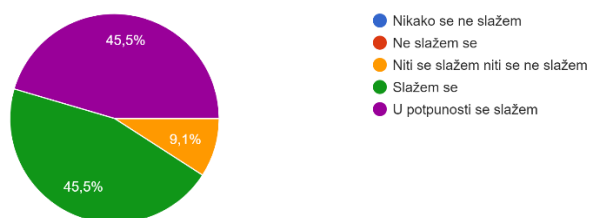
22 odgovora

Grafikon 54.

5. Supervizija je osnažila vaš profesionalni rast i razvoj.

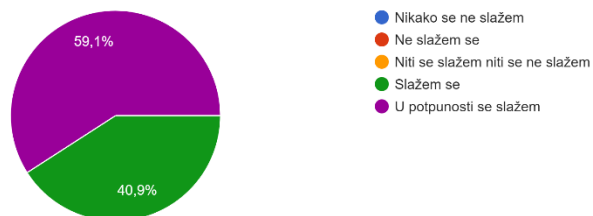
22 odgovora

Grafikon 55.

6. Sadržaj modula (grupni proces, tematski dio, supervizija) mogli ste povezati sa vašim ličnim i profesionalnim iskustvom.

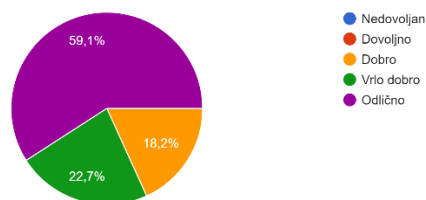
22 odgovora

Grafikon 56.

7. Kako ocjenjujete kvalitetu pratećeg materijala i vježbi (PPT, hand-out, praktični primjeri, projektivne tehnike)?

22 odgovora

Grafikon 57.

ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA (otvorena pitanja):

8. Navedite temu koju smatrate nevažnom za edukaciju?22 odgovora

Nema je

Nijedna

Nema

Nije bilo teme koja je nevažna

Sve teme su bile važne

Sve teme su jednako važne

Sve subtebe važne i dobro odabrane

Nema nevažne teme

Ne bih mogla izdvojiti ni jednu od tema koje su se obrađivale kao nevažnu

Sve obrađene teme su bile važne.

Sve teme su mi bile korisne.

Sve obrađene teme su značajne

sve od ponuđenih tema smatram važnima

Nema takve ali ako baš moram neku navesti onda neka bude "Porodica i kriza"

Sve su podjednako važne.

Sve teme vezane za edukaciju su bile odlične.

Nije bilo nevažnih

Previše govora o homoseksualnosti.

Nema

-

Tabela 16.

9. Navedite temu za koju smatrate da bi trebala biti obuhvaćena

edukacijom/treningom.22 odgovora

Uticaj interneta na djecu i adolescente

Ja bih voljela slušati predavanje na temu "Granični poremećaj ličnosti kod mladih"

Dijete u konfliktnom razvodu roditelja

Razvoj identiteta djece i adolescenata

Rezilijenca

Definisanje procedura za postupanje u kriznim situacijama

Prevenција mentalnog zdravlja djece i adolescenata

Odgoj i psihološka podrška djece izuzetih iz obitelji.

Tema anksioznosti kod djece

Djeca i mladi i pametno korištenje društvenih mreža.

Psihološke reakcije i razvoj mentalnozdravstvenih problema u djece i adolescenata

Učenje i socijalizacija učenika

Rad sa djecom s poteškoćama u razvoju.

Više tema vezanih za prepoznavanje psihopatologije- dječija i adolescentna psihijatrija

Nasilje na društvenim mrežama

Profesionalno sagorjevanje...kako se sačuvati

Obuhvaćene su

-

Tabela 17.

10. Navedite temu koja je vama lično najvažnija.22 odgovora

Rezilijentnost i mentalizacija

Rezilijentnost i mentalizacija 🥰

Razvoj identiteta

Mentalno zdravlje i terapijska tehnika ABFT

Sve teme vezane za mentalno zdravlje djece

Razvoj identiteta djece i adolescenata

O privrženosti

Prevenција profesionalnog sagorijevanja i tretman burn out-a

Utjecaj različitih konteksta na rast i razvoj djece i adolescenata.

Tema granica u odnosima

Teme obrađivane na petom modulu - privrženost...

Dijete i kako se nositi sa traumom iz ranog djetinjstva i traumom koja traje.

Psihološke reakcije i razvoj mentalnozdravstvenih problema u djece i adolescenata

Stres kod učenika, pubertet

Kako osvijestiti adolescente o životnim problemima.

Dječija i adolescentna psihopatologija

Pružanje pomoći roditeljima odnosno osnaživanje roditelja

Mentalizacija

Sagorjevanje

Sve su bile dobre

Porodica i mentalno zdravlje djece

Tabela 18.

ANALIZA MIŠLJENJA INTERDISCIPLINARNE MREŽE STRUČNJAKA O ZNAČAJU
PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU
INSTITUCIJAMA I SISTEMA U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA
DJETETA

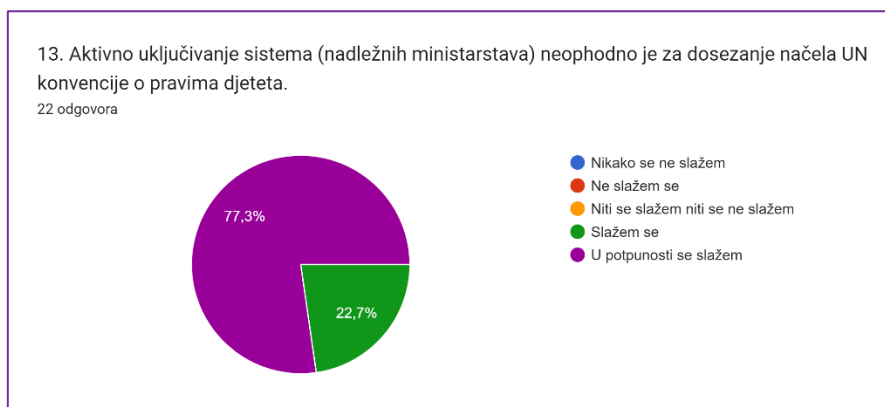

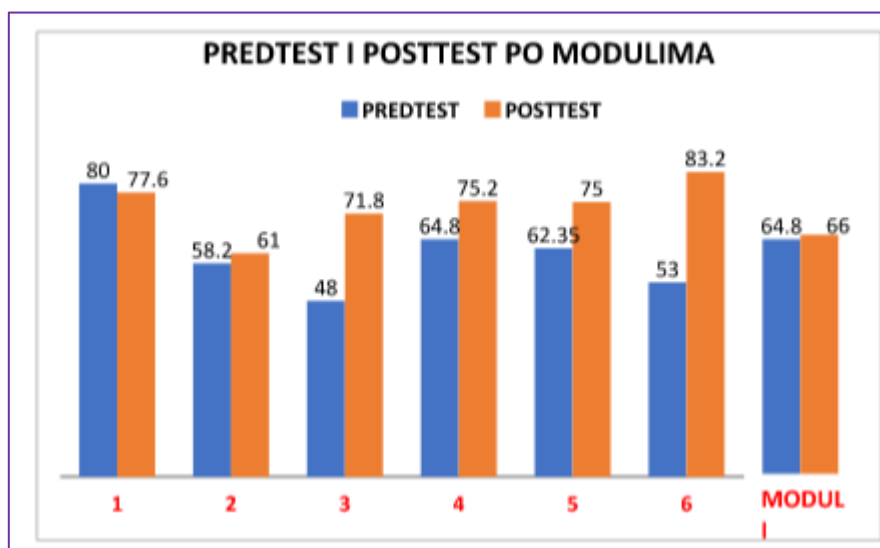
Grafikon 58.

Grafikon 59.

Grafikon 60.

Grafikon 61.

Na *Grafikonu 61.* i tabelarno su prikazani procenti tačnih odgovora po svakom modulu, koji su pokazivali predznanje i post znanje. Uočava se da su učesnici na većini modula pokazali predznanje o temama edukacije-treninga preko 86.23%. Dobiveni procenati se mogu objasniti već usvojenim znanjima iz prošlog ciklusa edukacije, baznim znanjem kojeg su stekli na fakultetima, ali i znanjima stečenim tokom neformalnog i informalnog obrazovanja.

Najveće razlike u znanju su pokazali u modulima 3, 4, 5 i 6, što ostavlja prostora za dalji rad na ovim temama.

Može se zaključiti da je srednja vrijednost **ukupno usvojenog novog znanja značajna i iznosi 15,73%**, s obzirom da se radi o profesionalcima koji već imaju svoje bazično znanje i iskustvo u radu. Rezultati ukazuju da je potrebno kontinuirano osvježavanje i unapređenje znanja i vještina, posebno stručnjaka koji su u kontaktu sa djecom i adolescentima.

DIREKTNI I INDIREKTNI KORISNICI U 3. CIKLUSU EDUKACIJE-TRENINGA

DIREKTNI KORISNICI:

Prva faza projekta, trećeg ciklusa edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” implementirana je u periodu od **septembra 2022. do novembra 2022.** godine i obuhvatio je **7 modula** koji su održavani, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od **56 sati**. U **trećem ciklusu edukacije-treninga** učestvovalo je **34 profesionalaca** iz Centara za Mentalno Zdravlje, Centara za Socijalni Rad i Odgojno obrazovnih ustanova sa područja **27 općina iz Federacije BiH, 7 iz Republike Srpske i Brčko Distrikt**. **27 stručnjaka je aktivno učestvovalo u edukaciji-treningu**, te uspješno završilo istu, dok je 7 učesnika, zbog neplaniranih poslovnih obaveza, propustilo većinu edukacije, te time nisu stekli uslove za dobivanje sertifikata.

INDIREKTNI KORISNICI:

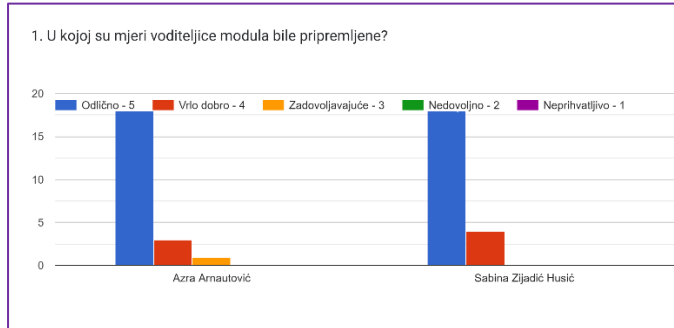
Indirektni korisnici u prvoj fazi Projekta u periodu oktobar - 2022. do novembar 2022. godine su: djeca, roditelji i primarni skrbnici (**ukupno 911 korisnika, od toga 547 djece i adolescenata**). Podatci su dostavljeni od strane stručnjaka uključenih u Projekat (58% učesnika dostavilo podatke) za gore navedeni period i prikazani su u *Tabeli 19*.

Faza projekta	Institucije	Broj korisnika/klijenata djece i adolescenata		Broj odraslih korisnika/klijenata	
		Djevojčica 51%	Dječaka 49%	M-35%	Ž-65%
II ciklus	CSR	153		198	
	CMZ	196		86	
	Odgojno-obrazovni sektor	198		80	
	Ukupno 911	547		364	

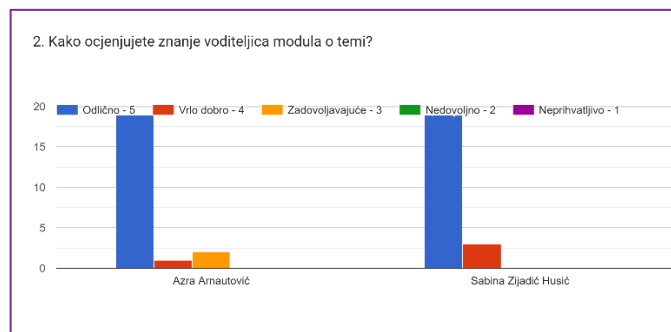
Tabeli 19.

EVALUACIJA VODITELJICA I EKSPERATA PREDAVAČA MODULA:

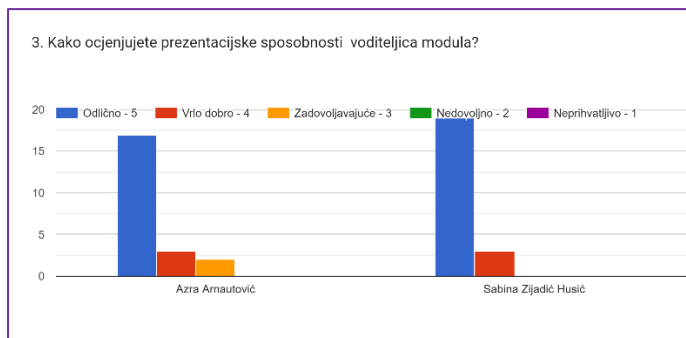
EVALUACIJA VODITELJICA MODULA

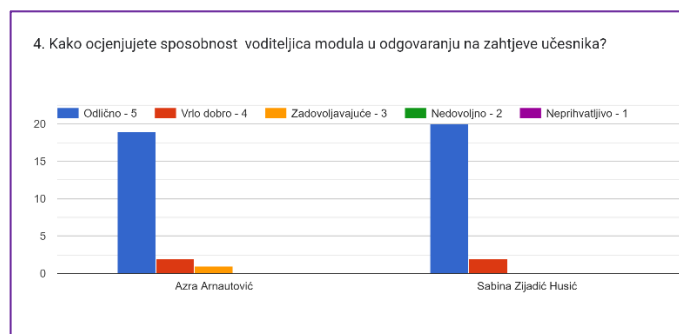
Grafikon 62.

Grafikon 63.

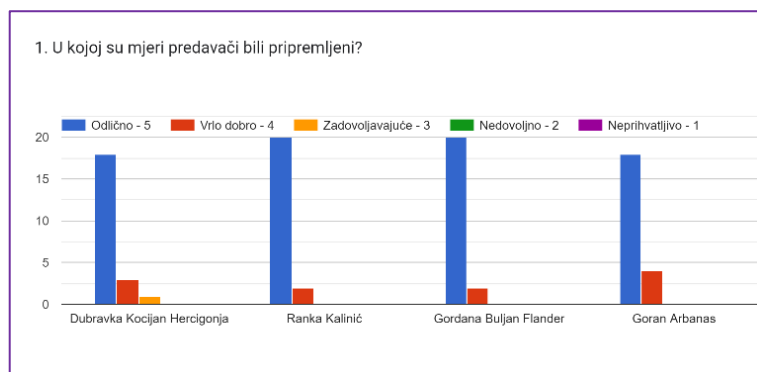

Grafikon 64.

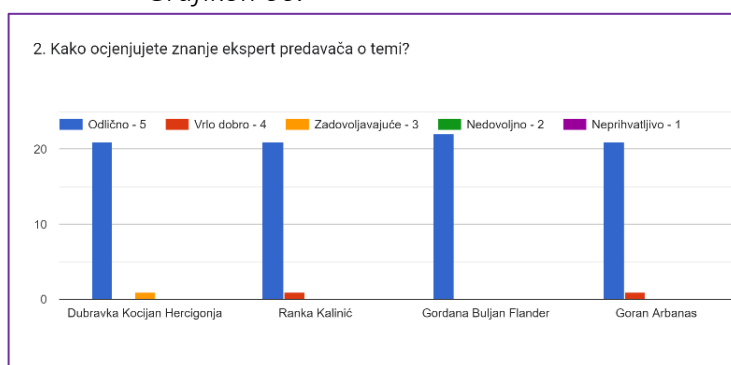

Grafikon 65.

EVALUACIJA EKSPERATA PREDAVAČA MODULA

Grafikon 66.

Grafikon 67.

Grafikon 68.

Grafikon 69.

14. Mjesto da napisete šta želite, a nismo vas pitali...10 odgovora

Pitala sam sve što sam željela

Izuzetno korisna edukacija, pomno j detaljno promisljena i pripremljena, strucnjaci za predanje jako dobro idabrani. Treba vise ovakvih edukacija posebno tamo gdje se osoblje nije susretalo s ovim temama kroz studij. Hvala

Hvala vam!

Tokom trajanja edukacije imali smo priliku da kažemo sve što želimo, nadam se da će i u budućnosti biti prilike da nastavimo sa obradom tema iz oblasti mentalnog zdravlja djece i adolescenata, te da taj način osnažujemo vlastite kapacitete.

Sve pohvale za izbor edukatora, teme i način rada.

Želim naglasiti koliko su ove edukacije bitne za nas profesionalce u radu. Prvenstveno jer nam omogućuju da se uključujemo s raznih mjesta (online) jer bi bilo nemoguće uskladiti putovanja s obavezama na poslu. Ali ono što iskreno cijenim jer što nam omogućite slušanje zaista izvrednim stručnjaka i to besplatno. Hvala Vam!

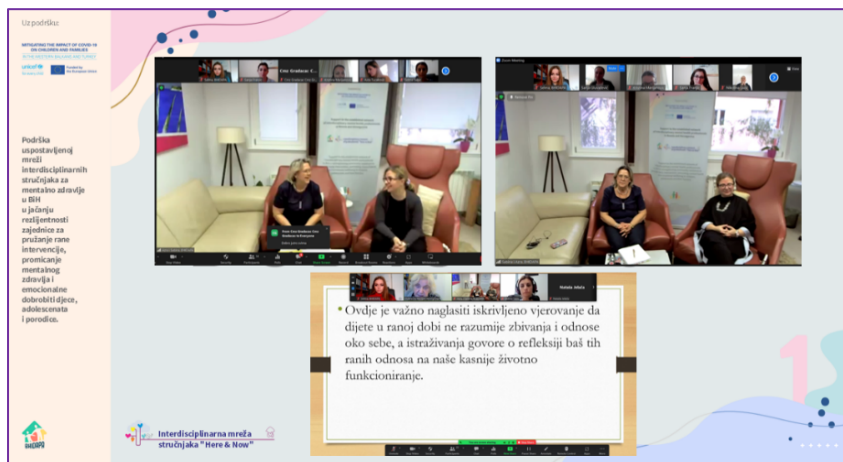
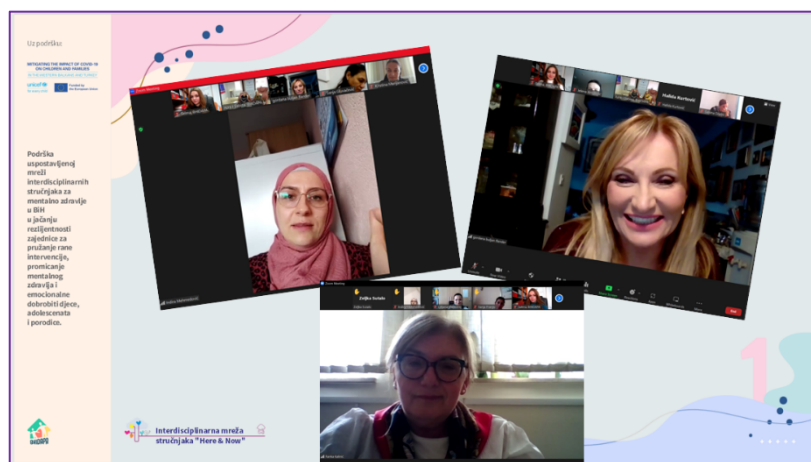
Hvala Vam na edukaciji.

Na sva pitanja smo dobili odgovor.

Osnaživanje da se ne dodje do sagorjevanja na poslu

Dobro bi bilo da edukacija bude uživo.

Tabela 20.

ZAKLJUČAK IMPLEMENTACIJE TRI CIKLUSA ON-LINE EDUKACIJE-TRENINGA

Rezultati završetka projekta Virtualne krizne intervencije „Here&Now“ iniciralo je potrebu nastavka rada sa profesionalcima koji su bili dotadašnji učesnici (*Grafikon 1. i Grafikon 2.*) Nastavak edukacije-treninga predstavlja priliku da profesionalci razviju nove vještine i prodube svoje profesionalne kapacitete, te **ojačaju multidisciplinarnu i multisektoralnu povezanost**. Problematika sa kojom se susreću tokom pandemije Covid 19, sve je složenija i zahtijeva stalno nadogradnju stručnjaka i međusobnu i interdisciplinarnu suradnju.

Krajnji cilj projekta je **podrška uspostavljenoj interdisciplinarnoj mreži stručnjaka za mentalno zdravlje u BiH**, u jačanju kapaciteta rezilijentnosti zajednice u pružanju ranih intervencija, promovisanju mentalnog zdravlja i uopšte zdravlja djece, adolescenata i njihovih porodica, predstavlja nastavak zajedničkih aktivnosti projekta.

Projekat Interdisciplinarna mreža stručnjaka „Ovdje&Sada“ obuhvata četiri faze projektnih aktivnosti (*Grafikon 3.*):

1. **Početna faza: Kreiranje i implementacija tri ciklusa on-line edukacije-treninga** (po ciklusu planirano 30 stručnjaka, ukupno 90 stručnjaka), projektom obuhvaćeno **134 stručnjaka** iz CMZ; CSR i odgojno obrazovnog sektora u Bosni i Hercegovini, **što je 68% više učesnika uključenih u projekat** od projektom planiranog broja učesnika.
2. **Središnja faza: Skrining mentalnog zdravlja djece i adolescenata** u cilju daljeg sistemskog planiranja i kreiranja preventivnih programa – središnja faza Projekta (app. 800 anketa), projektom **obuhvaćeno 637 djece i adolescenata** uzrasta od 3-18 godina
3. **Završna faza: Kreiranje i printanje Priručnika „Dječija duša treba da se sluša“** latinična i ćirilična verzija, on-line¹⁵ i printana forma publikacije (200 kom).
4. **Izlazna faza: On-line Konferencija „Dječija duša treba da se sluša“**

Ovaj završni izvještaj obuhvata prvu fazu projektnih aktivnosti, sva tri ciklusa edukacije-treninga.

Neposredni cilj projekta: osnaženi **stručnjaci** da rade na smanjenju negativnog uticaja trenutne zdravstvene krize na mentalno zdravlje i dobrobit djece i adolescenata; od identifikacije problema do formalnog procesa podrške i indikacija za daljnju multidisciplinarnu dijagnostiku i

---

¹⁵ <https://bhidapa.ba/publikacije-2/>

tretman. **Jačanje kreirane platforme stručnjaka** i obezbjeđivanje i jačanje multidisciplinarne i intersektoralne suradnje.

U doseganje projektnih ciljeva kreiran je i implementiran prvi ciklus edukacije treninga za naprijed navedene učesnike.

Prva faza projekta, implementacije edukacije–treninga “Interdisciplinarna mreža stručnjaka Here&Now” realizovana je u periodu od novembra 2021. godine do novembra 2022. godine i **obuhvatio je tri puta po 7 cjelodnevnih modula** koji su održavani najčešće jednom sedmično, petkom od 9:00-16:00, u ukupnom trajanju od od 21 dan, po **56 sati** po jednom ciklusu edukacije-treninga.

U **edukaciji-treningu** učestvovalo je **134 stručnjaka** iz sljedećih institucija, a od početka realizacije programa (maj, 2020.)ukupno je u projektu učestvovalo **309 stručnjaka (Grafikon 1., 2. i 3.)** iz :

- Centara za mentalno zdravlje,
- Centara za socijalni rad i
- Odgojno obrazovnih ustanova.

Projektom je obuhvaćeno 27 općina iz Federacije BiH i 11 iz Republike Srpske i Brčko Diskrit.

Edukaciju-trening vodili su članovi i saradnici stručnog multidisciplinarnog terapijskog i edukacijskog BHIDAPA tima – voditelji i eksperti predavači, koji okuplja: dječje i adolescentne integrativne psihoterapeute; geštalt, kognitivno-bihevioralne, sistemske porodične i psihoanalitičke psihoterapeute; dječjeg i adolescentnog neuropsihijatra i psihijatra; pedijatra, specijaliste kliničke psihologije, psihologe, mentore i supervizore.

Svaki **modul** je imao određeni **pojedinačni cilj** koji je usko povezan sa temom koja se obrađuje, a sve u smjeru poboljšanja mentalnog zdravlja djece i adolescenata, ali i zajednica u cjelini, u BiH. Također se radilo na razvijanju i jačanju multidisciplinarne i intersektoralne mreže stručnjaka kroz razvoj i jačanje grupne kohezije, kao najznačajnijeg prediktora razvoja kapaciteta rezilijentnosti, sa značajnim osvrtom brige o sebi.

Kreirana dinamika rada imala je za cilj integraciju teorijskog i praktičnog znanja i vještina u radu sa ciljnim grupama, i bila je poveznica svakog modula - edukacije-treninga u cjelini. (*Tabela 2.*) Prostor supervizije je omogućio da učesnici razriješe neke od profesionalnih i etičkih dilema, razmjenjujući profesionalna iskustva uz podršku jedni drugima.

Modul je metodološki obuhvatio konstruktivnu interakciju između učesnika i predavača. Rad se odvijao u velikoj i malim grupama, uz primjenu online tehnologije (zoom platforma) u direktnom radu. Vježba u malim grupama su omogućila rad na ličnom nivou povezan sa temom. (Tabela 3.)

Anonimna evaluacija edukacije-treninga koju je ispunilo 77% sudionika, prvog ciklusa edukacije-treninga, obuhvatila je:

1. Kvantitativnu analizu općih pitanja o edukaciji-treningu
2. Kvantitativnu i kvalitativnu analizu sadržaja edukacije-treninga
3. Kvantitativnu analizu mišljenja sudionika o značaju planiranja preventivnih programa i aktivne saradnje među institucijama i sistemu u doseganju načela UN Konvencije o pravima djeteta
4. Kvantitativnu analizu usvojenog znanja
5. Kvantitativnu analizu indirektnih korisnika
6. Kvantitativnu evaluaciju voditelja modula i eksperata predavača po modulima
7. Utiske sa edukacije - treninga

---

1. KVANTITATIVNA ANALIZA OPĆIH PITANJA O EDUKACIJI-TRENINGU

Na osnovu analize prvog dijela evaluacijskog upitnika, **može se zaključiti:**

- **58,1% sudionika se veoma slažu**, a njih 37% se slažu, da su **nadopunili znanja i vještine** na već stečena znanja i vještine iz prethodnog ciklusa i da su im **korisna u radu sada i u budućnosti** (Grafikon 4., Grafikon 26., Grafikon 48.)
- **53,5% sudionika se veoma slažu** (44,9% se slažu i 4,4% nemaju mišljenje) da je **edukacija-trening ispunila njihova očekivanja** (Grafikon 5., Grafikon 27., Grafikon 49.)
- **71,8% sudionika ocjenjuju najvećom ocjenom, odličan 5, edukaciju-trening**, a njih 27,3% ocjenom, vrlo dobar 4. Troje sudinika je ocijenilo edukaciju-trening sa ocjenom dobar 3 i jedan sudionik sa ocjenom dovoljan 2. (Grafikon 6., Grafikon 28., Grafikon 50.)

---

2. KVANTITATIVNA I KVALITATIVNA ANALIZA SADRŽAJA EDUKACIJE-TRENINGA

Na osnovu analize drugog dijela evaluacijskog upitnika, **može se zaključiti da:**

- **55,9% sudionika ocjenjuje najvećom ocjenom** (odličan), a njih 30,8% ocjenom vrlodobar, te njih 11,7% ocjenjuje ocjenom dobar, njih 1,6% ocjenjuju ocjenom

nedovoljno, da **svrha i ciljevi edukacije-treninga odgovaraju njihovim profesionalnim potrebama** (*Grafikon 7., Grafikon 29., Grafikon 51.*);

- **51,8 % sudionika daje najveću ocjenu odličan**, 35,5% vrlodobar, ocjenu dobar njih 11,1%, a jedan sudionik daje ocjenu dovoljno, da je bilo **zadovoljavajuće vrijeme posvećeno pojedinoj temi modula** (*Grafikon 8., Grafikon 30., Grafikon 52.*);
- **54,1% sudionika se u potpunosti slaže**, njih 39,4% se slaže, njih 6,5% niti se slaže niti ne slaže, a jedan sudionik se ne slaže, da su **moduli sa svojim sadržajem i prezentiranjem ispunili njihove profesionalne potrebe** (*Grafikon 9., Grafikon 31., Grafikon 53.*);
- **54,5% sudionika se u potpunosti slaže**, njih 33,8% se slaže, 11,7 niti se slaže niti ne slaže, a dva sudionik se ne slažu, da su **grupni procesi osnažili njihov lični rast i razvoj** (*Grafikon 10., Grafikon 32., Grafikon 54.*);
- **45% sudionika se u potpunosti slaže**, a njih 43,5% se slaže da je **vrijeme supervizije osnažilo njihov profesionalni rast i razvoj**. 11,5% sudionika bilo je neutralno po ovom pitanju, a dva sudionika se ne slažu po ovom pitanju (*Grafikon 11., Grafikon 33., Grafikon 55.*);
- **54,3% sudionika u potpunosti se slaže**, njih **41% se slaže** i njih 4,7% daju neutralan odgovor, da **sadržaje modula (grupni procesi, tematski dio, vježbe, supervizija), mogu povezati sa ličnim i profesionalnim iskustvom** (*Grafikon 12., Grafikon34., Grafikon 56.*);
- **62,6% sudionika najvećom ocjenom odličan**, ocjenjuje kvalitetu pratećeg materijala i vježbi (PPT; hand-out, projektivne tehnike) (*Grafikon 13., Grafikon35., Grafikon 57.*). Svi materijali su dostupni u E-biblioteci¹⁶(Grupa 1., Grupa 2., Grupa 3.) „Ovdje&Sada“;
- U kvalitativnom dijelu evaluacije sudionici se slažu da su **teme obuhvaćene planom i programom, bile važne za njih.** (*Tabela 4., Tabela 10., Tabela 16.*);
- Sudionici navode mnoge teme za koje su zainteresirani i koje im trebaju za dalji profesionalni razvoj. Ipak može reći da većina sudionika smatraju da **tema profesionalnog sagorijevanja treba biti posebno obuhvaćena edukacijom-treningom** (*Tabela 5., Tabela 11., Tabela17.*);
- *Iz Tabele 6, Tabela 12., i Tabela18., može se zaključiti da su sve teme obuhvaćene modulima bile značajne za sudionike.* Ističu se teme: mentalno zdravlje, mentalizacija,

---

- ¹⁶ <https://bhidapa.ba/ovdje-i-sada/biblioteka/>

privrženost, rezilijentnost, trauma, psiho-seksualni razvoj i rodni identitet, te grupni proces kao značajan dio modula kao podrška u ličnim smjernicama za budući rad.

---

3. KVANTITATIVNA ANALIZA MIŠLJENJA SUDIONIKA O ZNAČAJU PLANIRANJA PREVENTIVNIH PROGRAMA I AKTIVNE SARADNJE MEĐU INSTITUCIJAMA I SISTEMU U DOSEZANJU NAČELA UN KONVENCIJE O PRAVIMA DJETETA

Na osnovu kvantitativne analize trećeg dijela upitnika, može se zaključiti da:

- **67,7% sudionika u potpunosti se slaže**, a njih 27,7% se slaže, da je značajno provjeravati i imati uvid u mentalno zdravlje djece i adolescenata kao bazu planiranja budućih preventivnih programa (*Grafikon 14, Grafikon., Grafikon 58.*); Screening mentalnog zdravlja djece i adolescenata, kao druga faza projektnih aktivnosti (*Grafikon 3.*), dao je osnovnu sliku mentalnog zdravlja djece i adolescenata i uvid u stil privrženosti i kapacitet rezilijentnosti u sadašnjem njihovom životnom dobu (str. 71-79.)
- **83,5% sudionika se u potpunosti slaže**, a 16,1% njih se slaže, da je neophodna multidisciplinarna i intersekoralna saradnja za očuvanje mentalnog zdravlja djece i adolescenata, a time i društva u cjelini (*Grafikon 15., Grafikon 37., Grafikon 59.*);
- **76,9% sudionika se u potpunosti slaže**, a njih 23,1% se slaže, da je neophodno aktivno uključivanje sistema (nadležnih ministarstava) za dosezanje načela UN Konvencije o pravima djeteta (*Grafikon 16., Grafikon 38., Grafikon 60.*);
- Tokom modula učesnici iskazuju nezadovoljstvo položajem institucija iz kojih dolaze, u društvu. Ističu nedostatak odgovarajućeg kadra. Posebno nedostatak psihologa i socijalnih pedagoga u školama, ali i pri centrima za socijalni rad. Smatraju da nedostatak spomenutog kadra u današnje vrijeme, kada se problematika djece i adolescenata usložnjava, utiče na pružanje usluga i tretman klijenata na najbolji način, što se može povezati sa njihovim potrebama o dodatnim usavršavanjima u razumijevanju specifičnih tema vezanih za dječje i adolescentne poteškoće, te edukacije-treninzie usmjerene na sprječavanje sagorijevanja. (*Tabela 5., Tabela 11., Tabela 17.*)

---

4. KVANTITATIVNA ANALIZU USVOJENOG ZNANJA

Iz *Grafikona 17., Grafikona 39., Grafikona 61.*, može se zaključiti da je **značajan procent ukupnog usvojenog novog znanja od 20,1%**, s obzirom da se radi o profesionalcima koji već imaju svoje bazično znanje i iskustvo u radu. Najveće razlike u znanju su pokazali u modulima 3, 5, 6, i 7 što ostavlja prostora za dalji rad na ovim temama.

Rezultati ukazuju da je potrebno kontinuirano osvežavanje i unapređenje znanja i vještina, posebno stručnjaka koji su u kontaktu sa djecom i adolescentima.

---

5. KVANTITATIVNA ANALIZU INDIREKTNIH KORISNIKA

Indirektni korisnici u prvoj fazi Projekta u periodu novembar- 2021. februar 2022. su djeca, roditelji i primarni skrbnici (**ukupno 3178 korisnika**, od toga **1860 djece i adolescenata**) Dostupni prikupljeni podaci od strane stručnjaka uključenih u Projekat (61,5% dostavilo podatke) za gore navedeni period prikazan je u Tabeli 7., Tabela 13., Tabela 19.

Ukupan broj korisnika od početka realizacije programa (maj, 2020.) je **5.507 korisnika**, od toga **3.002 djece**.

Može se zaključiti, da je ukupan broj korisnika bio 3178, **od toga 56,2% djece i adolescenata (nešto više djevojčica 51% od dječaka 49%) i 43,8% odraslih (roditelja i staratelja)**, i to značajno manje muškaraca 44,3% u odnosu na žene 57,6%.

---

6 .KVANTITATIVNA EVALUACIJA VODITELJA MODULA I EKSPERATA PREDAVAČA PO MODULIMA

Na osnovu *Grafikona: 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 62,63,64,65,66,67 i 68*, može se zaključiti, da su učesnici u najvećem broju, **ocijenili najvećom ocjenom 5: pripremljenost, pokazano znanje, prezentacijske sposobnosti i način prenošenja znanja, kao i sposobnost da odgovore zahtjevima učesnika, voditeljice modula i eksperte predavače.**

Iz Tabele 8. Tabele 14. i Tabele 20. može se zaključiti da je prvi dio edukacije-treninga sudionicima bila jako korisna. **Nekoliko uvida od strane korisnika donosimo u nastavku:**

„Cjelokupan trening je vrlo kvalitetan, jako dobro osmišljen, organizovan i realizovan, dobro iskombinovane vježbe, teorijski dio i rad u grupama, kvalitetni predavači sa velikim znanjem i iskustvom. Metoda predtesta i posttesta mi se jako sviđjela, jer smo i sami mogli da provjerimo svoja znanja prije i nakon modula, odnosno teorijskog dijela... Zadovoljstvo je bio biti dio ovog treninga!“;
„Bilo mi je zadovoljstvo biti dio vaše učeće zajednice. Mnogo toga sam naučila i postala bogatija za još jedno predivno iskustvo. Hvala vam.“;
„Moglo se održati predavanje na temu kako u skoli pomoci depresivnoj djeci ili djeci koja su pokušala samoubistvo“;
„Hvala vam za svo vaše znanje i iskustvo koje ste dijelili sa nama.“;
„Prijedlog za organiziranjem edukacija uzivo, kako bi svi sudionici mogli maksimalno sudjelovati, doprinijeti i profitirati od ovako kvalitetne profesionalne obuke“;
„Seminar - edukacija je odlično zamišljena i realizirana..Hvala ....“;
„ Odlicni predavaci, cestitke za njihov doprinos. Mislim da bi sve kvalitetnije bilo da smo uzivo ovo mogli odraditi mada je i ovakav nacin dobro organiziran.“;
„Nadam se nastavku edukacije“;
„Hvala organizatoru i partnerima koji su omogućili ovako praktičan i usmjeren trening sa dobrim balansom edukacije, prakse ličnog i profesionalnog osnaživanja.“;
„Da se ovakvi tipovi edukacija nastave“
„Жељела бих да се захвалим на пруженој могућности да будем дио едукације и тиме започнем свој професионални раст и развој, с обзиром да сам приправник тренутно. Едукација је феноменално организована, иако је све било онлајн. Надам се да ће бити прилике да се сретнемо опет и радујем се свему што долази. Хвала!“;
Hvala UNICEF-u na podršci ovakvim oblicima edukacije-treninga“;
„Samo napred! 😊“;
„Veliko hvala na pozivu i prilici da učestvujem u ovako značajnom edukativno-iskusvenom treningu. Nisam mogla vjerovati da ćemo se zbližiti i tako povezati na ovaj način. Posebno cijenim što sam uspjela u malim grupama osjetiti uloge i pozicije drugih kolega koji rade u drugim institucijama. Nisam sigurna da ću moći dalje razmišljati bez saradnje sa drugim kolegama, Cjelokupan trening je vrlo kvalitetan, jako dobro osmišljen, organizovan i realizovan, dobro iskombinovane vježbe, teorijski dio i rad u grupama, kvalitetni predavači sa velikim znanjem i iskustvom. Metoda predtesta i posttesta mi se jako sviđjela, jer smo i sami mogli da provjerimo svoja znanja prije i nakon modula, odnosno teorijskog dijela...Zadovoljstvo je bio biti dio ovog treninga! Bilo mi je zadovoljstvo biti dio vaše učeće zajednice. Mnogo toga sam naučila i postala bogatija za još jedno predivno iskustvo. Hvala vam.

Moglo se održati predavanje na temu kako u skoli pomoci depresivnoj djeci ili djeci koja su pokušala samoubistvo Hvala vam za svo vaše znanje i iskustvo koje ste dijelili sa nama. Hvala na pruženom i podrška u daljem radu, Prijedlog za organiziranjem edukacija uzivo, kako bi svi sudionici mogli maksimalno sudjelovati, doprinijeti i profitirati od ovako kvalitetne profesionalne obuke Seminar - edukacija je odlično zamišljena i realizirana, Odlicni predavaci, cestitke za njihov doprinos. Mislim da bi sve kvalitetnije bilo da smo uzivo ovo mogli odraditi mada je i ovakav nacin dobro organiziran; Nadam se nastavku edukacije; Hvala organizatoru i partnerima koji su omogućili ovako praktičan i usmjeren trening sa dobrim balansom edukacije, prakse ličnog i profesionalnog osnaživanja; Da se ovakvi tipovi edukacija nastave; Zadovoljstvo mi je bilo učestvovati i hvala Vam na pozivu!; Жељела бих да се захвалим на пруженој могућности да будем дио едукације и тиме започнем свој професионални раст и развој, с обзиром да сам приправник тренутно. Едукација је феноменално организована, иако је све било онлајн. Надам се да ће бити прилике да се сретнемо опет и радујем се свему што долази. Хвала!; Веома сам и богасена ...posebno

zahvaljujemo Azri i Sabini za ambijentu pnu postojanja, koja pomogla mi otvoriti svoje srce...I ne samo profesionalno nešto naučiti ali i licno se ojačati. Velika hvala., Svaka čast, odlični ste; Želi se zahvaliti Menadžerici projekta koja kreira programe u skladu sa potrebama sa terena. Hvala UNICEF-u na podršci ovakvim oblicima edukacije-treninga; Samo napred! 😊; Veliko hvala na pozivu i prilici da učestvujem u ovako značajnom edukativno-iskusvenom treningu. Nisam mogla vjerovati da ćemo se zbližiti i tako povezati na ovaj način. Posebno cijenim što sam uspjela u malim grupama osjetiti uloge i pozicije drugih kolega koji rade u drugim institucijama. Nisam sigurna da ću moći dalje razmišljati bez saradnje sa drugimkolegama.; Mislim da ne bi bilo loše ponuditi više instrumenata za rad, materijala i smjernica u terapiji; Pitala sam sve što sam zeljela; Izuzetno korisna edukacija, pomno j detaljno promisljena i pripremljena, strucnjaci za predanje jako dobro idabrani. Treba vise ovakvih edukacija posebno tamo gdje se osoblje nije susretalo s ovim temama kroz studij; Hvala vam! Tokom trajanja edukacije imali smo priliku da kažemo sve što želimo, nadam se da će i u budućnosti biti prilike da nastavimo sa obradom tema iz oblasti mentalnog zdravlja djece i adolescenata, te da taj način osnažujemo vlastite kapacitete; Sve pohvale za izbor edukatora, teme i način rada; Želim naglasiti koliko su ove edukacije bitne za nas profesionalce u radu. Prvenstveno jer nam omogućuju da se uključujemo s raznih mjesta (online) jer bi bilo nemoguće uskladiti putovanja s obavezama na poslu. Ali ono što iskreno cijenim jer što nam omogućite slušanje zaista izvarednim stručnjaka i to besplatno. Hvala Vam; Na sva pitanja smo dobili odgovor; Dobro bi bilo da edukacija bude uživo....“

Rezultati ukazuju da je neophodno kontinuirano osvježavanje i unapređenje znanja i vještina, kapacitet i senzibilnost za uvažavanje, aktivno slušanje, spremnost za timski rad, spremnost na lični i profesionalni razvoj kroz edukacije i superviziju, posebno stručnjaka koji su u kontaktu sa djecom i adolescentima.

SREDIŠNJA FAZA PROJEKTA: SKRINING MENTALNOG ZDRAVLJA DJECE I ADOLESCENATA - IZVJEŠTAJ ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje imalo je za cilj da se na teorijskom a prije svega praktičnom nivou pokuša, zdravlje djece i mladih sačuvati, unaprijediti i osnažiti u njihovom putu prelaska iz djetinjstva u svijet odraslih.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj ovog istraživanja bio je da ispita da li se zdravlje u relaciji sa kvalitetom života može objasniti kvalitetom privrženosti i kapacitetom rezilijentnosti. Također, cilj ovog istraživanja je pokušati doprinijeti razumijevanju odrednica zdravlja i aktivacije rješenja u odnosu na dobivene rezultate istraživanja, kroz prijedlog kreiranja preventivnih programa.

PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

- 1) *Ispitati stilove privrženosti djece (sigurni stil privrženosti; nesigurno-izbjegavajući stil privrženosti, nesigurno-anksiozni/preokupirani stil privrženosti, nesigurno-dezorjentirani/dezorganizirani stil privrženosti) i razlike u odnosu na sociodemografske karakteristike (dob; spol; strukturu raseljenosti-raselje/neraseljen; strukturalne karakteristike obitelji-potpuna/nepotpuna-proširena-sa jednim ili više djece u obitelji)*
- 2) *Ispitati kvalitetu privrženosti (sigurna-nesigurna) i aspekte privrženosti (komunikacija, povjerenje i otuđenost) u odnosu na roditelje i vršnjake sa pojedinim stilovima privrženosti, sociodemografskim karakteristikama, brojem prijatelja, fizičkim aktivnostima (bavi se sportom-ne bavi se sporom).*

- 3) *Ispitati ukupnu rezilijentnosti dimenzije rezilijentnosti (individualna rezilijentnost, relaciona rezilijentnost i kontekstualna rezilijentnost), te razlike u odnosu na sociodemografske karakteristike, broj prijatelja, hobbij, fizičku aktivnost, te u odnosu na stilove i kvalitetu privrženosti.*
- 4) *Ispitati zdravlja u relaciji sa kvalitetom života i dimenzije zdravlja te njihove razlike u odnosu na sociodemografske karakteristike, , broj prijatelja, hobbii fizičku aktivnost i rezilijentnost*

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je provedeno na adekvatnom uzorku djece i mlađih adolescenata, koji su odabrani slučajnim uzorkom. Od ukupno 120 učesnika u projektu iz cijele BiH istraživanje se obavilo u 20 osnovnih I srednjih škola, 3 vrtića, 5 Centara za mentalno zdravlje I 20 Centara za socijalni rad.

Uzorak je obuhvatio 637- oro djece I adolescenata uzrasta od 3 do 18 godina.

MJERNI INSTRUMENTI

Za potrebe kvantitativnog istraživanja konstruisana je on-line verzija upitnika pod nazivom: „*Privrženost i rezilijentnost u funkciji zdravlja djece u ranoj adolescenciji*“, sačinjen od pet cjelina koji pokriva:

- 1) *Opća obilježja sudionika*
- 2) *Skala procjene obiteljske privrženosti*
- 3) *Skala za procjenu kvalitete privrženosti*
- 4) *Skala procjene rezilijentnosti*
- 5) *Skala procjene zdravlja*

Cjelokupan upitnik je kreiran u on line formi (google obrasca) radi lakše distribucije, primjene ali i vodeći računa da je ovakav način primjene upitnika prihvatljiviji za djecu i mlade.

POSTUPAK

Kvantitativno istraživanje je provedeno u 53 institucije koje su u direktnom radu sa djecom i mladima a koje su učestvovala u projektu "Podrška uspostavljenoj interdisciplinarnoj mreži stručnjaka za mentalno zdravlje u BiH, u jačanju rezilijentnosti zajednice u pružanju ranih intervencija, promovisanju mentalnog zdravlja i uopšte zdravlja djece, adolescenata i njihovih porodica" Istraživanje je obavljeno uz prethodnu saglasnost svih nadležnih ministarstava u sklopu kojih se nalaze ove institucije (ministarstva obrazovanja, zdravstva, rada i socijalne politike .)

REZULTATI

OPĆI DIO - SOCIODEMOGRAFSKI PODACI

- o od ukupnog uzorka dječaci čine 37,9% (n=242), a djevojčice 62,1% (n=395), te možemo zaključiti da je uzorak donekle ujednačen po spolu.
- o prosječna dob ukupnog uzorka iznosi 12,3 godina (sd=1,44),. najmlađi sudionik imao je 7 godina, a najstariji 17 godina.
- o učesnici u najvećem broju slučajeva žive u potpunoj obitelji sa bratom/sestrom njih 38,4%, u potpunoj obitelji kao jedino dijete 15,5 % a u proširenoj obitelji njih 14,3% .
- o također, može se vidjeti da njih 13,% živi u nepotpunoj - jednoroditeljskoj obitelji najčešće zbog razvoda roditelja njih 9,2%.
- o Može se uočiti da 55.1% djece i mlađih adolescenata ima četiri ili više prijatelja, njih 29.9% ima dva ili tri prijatelja i 8.0% sudionika ima jednog, a značajni postotak djece (u odnosu na uzorak) njih 6.9 % nema nijednog prijatelja.

ANALIZA STILOVA PRIVRŽENOSTI KOD DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA

- o Na nivou cjelokupnog uzorka najzastupljeniji je sigurni stil privrženosti i javlja se u 54,6 % sudionika, zatim nesigurno- anksiozni stil privrženosti 24,4%, nesigurno-izbjegavajući stil privrženosti zastupljen je kod 12,7% sudionika, te 8,3 % sudionika ispoljava nesigurno-dezorganizirani stil privrženosti.

ANALIZA REZILIJENTNOSTI KOD DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA

Za razumijevanje rezilijentnosti kod djece i mlađih adolescenata neophodno je sagledati ukupan kapacitet rezilijentnosti, kao i dimenzije rezilijentnosti (individualna, relacijska i kontekstualni faktori koji olakšavaju osjećaj pripadanja širem kontekstu).

- Uočava se statistički značajno veći skor na skali **ukupnog kapaciteta rezilijencije** za djecu koja postižu odličan uspjeh u školi, koja preferiraju aktivne hobije te djecu koja imaju braću ili sestre. Rezultat je očekivan i u skladu je sa mnogim istraživanjima, vezanim za značaj vršnjaka i djelovanja na rezilijenciju kod djece.
- Djeca koja imaju više prijatelja postižu značajno veći skor na skali ukupnog kapaciteta rezilijentnosti od djece koja imaju jednog ili nijednog prijatelja. Statistički značajan veći skor na skali ukupne rezilijencije postižu djeca koja se nisu selila, djeca koja žive u potpunoj obitelji, kao i djeca koja se aktivno bave fizičkom aktivnošću
- Također može se uočiti da statistički značajno veći skor na skali **individualne rezilijencije** postižu djeca koja se nisu selila, te djece koja postižu odličan uspjeh u školi. Možemo zaključiti da veći kapacitet individualne rezilijentnosti postižu djeca koja imaju više od četiri prijatelja, djeca koja preferiraju aktivne hobije i aktivno se bave sportom, u odnosu na sudionike koji nemaju ili imaju jednog prijatelja, koji biraju pasivne hobije i ne bave se sportom. Nadalje, vidljiva je značajna povezanost **varijable individualne rezilijentnosti u odnosu na kvalitetu privrženosti vršnjacima i roditeljima**.
- Možemo reći da djeca i mlađi adolescenti sa sigurnom kvalitetom privrženosti roditeljima i vršnjacima imaju razvijeniji kapacitet individualne rezilijentnosti, gdje je komunikacija sa prijateljima u najvećoj korelaciji.
- Utvrđen je da statistički značajno veći skor na skali individualne i **relacijske rezilijentnosti** postižu djeca koja preferiraju aktivne hobije, te sudionici koji žive u potpunoj obitelji, u odnosu na sudionike koji preferiraju pasivne sportive i žive u jednoroditeljskoj obitelji
- Također može se uočiti da viši skor na subskali **kontekstualne rezilijentnosti** postižu sudionici kojimisu mijenjali životno okruženje. Nadalje, viši skor na subskali

kontekstualne rezilijentnosti postižu djeca koja žive u potpunoj obitelji te djeca koja preferiraju aktivne hobije

---

ANALIZA ZDRAVLJA U RELACIJI SA KVALITETOM ŽIVOTA DJECE I MLAĐIH ADOLESCENATA

- Dobiveni rezultati ukazuju da dječaci procjenjuju fizičko zdravlje boljim, osjećaju da su u dobroj formi i da su puni energije, u odnosu na djevojčice. Značajna razlika na dimenziji fizičkog zdravlja uočava se između djevojčica i mlađih adolescentkinja. Kod djevojčica fizičko zdravlje naglo opada sa početkom 11-te. godine, dok je ova dimenzija kod dječaka stabilnija u odnosu na godine sa tendencijom postepenog pada. Rezultati su u skladu sa razvojnim teorijama.
- Pronađeni su glavni efekti spola te u odnosu na njih možemo zaključiti da dječaci svoje psihološko zdravlje procjenjuju boljim, zadovoljniji su svojim životom i raspoloženi u odnosu na djevojčice. Na ukupnom uzorku vidljiv je tren opadnja psihološkog zdravlja u odnosu na dob . Značajna razlika u odnosu na dob i spol uočava se u period 14 i 15 godine. Mlađi adolescenti, procjenjuju (boljim psihološko zdravlje u odnosu na mlađe adolescentkinje).

Možemo reći , da su se kao najznačajni prediktori za kriterijsku varijablu zdravlja, izdvojili

- dječaci
- djeca i mlađi adolescenti koji nisu mjenjali životno okruženje, tj. mjesto stanovanja u posljednjih pet godina,
- sigurni stil privrženosti koji se ostvaruje preko kvalitete privrženosti roditeljima kroz aspekte:
- povjerenja u majku (osjećaj sigurnosti i povjerenja da će majka odgovoriti na potrebe djeteta-adolescenta) i
- kvaliteta privrženosti sa vršnjacima kroz aspekte komunikacije sa prijateljima (povjerenje i osjećaj podrške)
- razvijeni kapaciteti individualne rezilijentnosti (kvalitetnog odnosa sa drugima i sobom, emocionalne i socijalne kompetencije, osjećaja podrške i podrške od vršnjaka u stresnom period, te radnih vještina i sposobnosti brige o drugima).

- o razvijeni kapaciteti relacionalna rezilijentnost (kvalitetan odnos sa roditeljima) i
- o razvijeni kapaciteti kontekstualna rezilijentnost (osjećaj povezanosti sa ljudskom zajednicom, i povezanosti sa drugima, osjećaj pripadnosti školi, kvalitetan odnos sa nastavnicima i sl.

ZAKLJUČCI

Na nivou cjelokupnog uzorka najzastupljeniji je **sigurni stil privrženosti** i javlja se u **54.6%** sudionika, zatim **nesigurno- izbjegavajući stil** privrženosti **12,7%**, **nesigurno-anksiozni stil** privrženosti zastupljen je kod **24,4 % sudionika**, **8.3%** sudionika ispoljava **nesigurno-dezorganizirani stil privrženosti**.

U odnosu na prethodno istraživanje u BiH (dr. Badurina, 2016) uočava se **pad sigurnog stila privrženosti za 14,2 %** i **porast nesigurno-anksioznog stila privrženosti za oko 14,8 %** i **porast izbjegavajućeg stila privrženosti za oko 2,8 %**.

Uzevši u obzir podatke novijih istraživanja naročito tokom pandemije COVID-a gdje se i u svijetu bilježi pad sigurnog stila privrženosti uslijed pandemije ovi rezultati su očekivani.

Pandemija Covida 19 uticala je na međusobne odnose u porodici, znamo za povećan broj nasilja u porodici ali i poteškoće ekonomsko socijalne prirode. **Sve su ovo faktori koji su naročito kod djece i mladih mogli dovesti do povećane anksioznosti i nesigurnosti, a samim tim i rasta nesigurno-anksioznog stila privrženosti naročito kod djece pred adolescentne dobi (11-13g.)**

- o Utvrđeno je da veći skor na skali ukupnog kapaciteta rezilijentnosti postižu djeca i mlađi adolescenti, a koji svoj utjecaj na zdravlje ostvaruje preko individualne i kontekstualne rezilijentnosti, kao i djeca koja nisu mjenjala mjesto boravka, te djeca koja žive u potpunoj obitelji.
- o Također, rezultati pokazuju da djeca i mlađi adolescenti koji imaju više prijatelja postižu značajno veći skor na skali ukupnog kapaciteta rezilijentnosti. Djevojčice iskazuju veći stupanj individualne rezilijentnosti u odnosu na dječake.
- o Vidljiva je značajna povezanost varijable individualne rezilijentnosti posebno u odnosu na kvalitetu privrženosti vršnjacima.

- Djeca i mlađi adolescenti sa sigurnom kvalitetom privrženosti roditeljima i vršnjacima imaju razvijeniji kapacitet kontekstualne rezilijentnosti, gdje je komunikacija sa majkom i povjerenja u prijatelje u najvećoj korelaciji.
- Djevojčice imaju značajno razvijenije osobne/lične vještine te da percipiraju boljim kvalitetniji odnosa sa drugima i sa sobom, te svoje emocionalne i socijalne kompetencije doživljavaju većim, u odnosu na dječake.
- Mlađe adolescentkinje percipiraju veće nezadovoljstvo u zadovoljavanju emocionalnih potreba od strane roditelja u odnosu na mlađe adolescente.
- Potvrđeno je da postoji značajna pozitivna povezanost varijable relacijske rezilijentnosti posebno u odnosu na kvalitetu komunikacije sa majkom.
- Potvrđeno je da viši skor na skali ukupnog zdravlja postižu djeca i mlađi adolescenti koji nisu mijenjali mjesto življenja, koja žive sa bratom ili sestrom, u potpunoj obitelji, postižu odličan uspjeh, te djeca i mlađi adolescenti koji preferiraju aktivne hobije i aktivno se bave sportom.
- Dječaci procjenjuju fizičko zdravlje boljim, osjećaju da su u dobroj formi i da su puni energije, u odnosu na djevojčice. Značajna razlika na dimenziji fizičkog zdravlja uočava se između djevojčica i mlađih adolescentkinja.
- Djevojčice svoje fizičko zdravlje procjenjuju bolje u odnosu sa mlađe adolescentkinje. Mlađi adolescenti, procjenjuju boljim psihološko zdravlje u odnosu na mlađe adolescentkinje.

Sve navedeno ukazuje da su mlađi adolescenti vulnerabilniji za razvoj psihopatologije u odnosu na djecu, te je edukacija i senzibiliziranje roditelja i nastavnog osoblja, kao i stručnjaka za mentalno zdravlje djece i adolescenata na pravovremeno prepoznavanje i reagiranje, ključna za preventivne akcije.

Rezultati ovog istraživanja mogu biti korisne smjernice za daljnja istraživanja na ovim fenomenima. Budući da su ovim istraživanjem prepoznate odrednice koje predviđaju proces uspostavljanja zdravog kontakta i načina na koji se kontakt razvija i vodi zdravlju, te neki od faktora koji za njih mogu biti značajni, a imajući u vidu da se rezilijentnost uči i razvija, otvaraju se mogućnosti za razvoj preventivnih programa kojima bi se djeci i mladima omogućilo da razvijaju svoju rezilijentnost. Razvoj ovih programa predstavio bi praktičnu vrijednost ovog istraživanja.

ZAVRŠNA FAZA PROJEKTA: KREIRANJE PRIRUČNIKA „DJEČIJA DUŠA TREBA DA SE SLUŠA“

Rezultat ovog projekta je publikacija i izrađena je sa željom da bude dodatna podrška u daljim stremljenjima očuvanja mentalnog zdravlja djece i mladih. Priručnik predstavlja integraciju teorijskih tematskih cjelina, praktičnih iskustva, intervencija i smjernica koje smo skupili tokom provedbe projekata. Namijenjen je stručnjacima koji nisu imali priliku sudjelovati u Projektu (a koji se u svakodnevnom radu susreću sa djecom, mladima i njihovim obiteljima), zatim roditeljima i svima onima koji su zainteresovani za mentalno zdravlje i dobrobit djece.

Priručnik pod nazivom „Dječja duša treba da se sluša“ (slogan BHIDAPA-e), sastoji se od devet autorskih tekstova. Na samom početku može se pročitati biografije (ko)autora, kao i proces nastajanja projekata realizovanih u partnerstvu sa UNICEF-om BiH. Nakon toga slijedi devet tematskih cjelina koje integrišu teoriju, primjere iz prakse i praktične smjernice. Primjeri prezentirani u priručniku temelje se na stvarnim iskustvima osoba. Lične informacije su izmijenjene kako bi se zaštitila njihova privatnost. Dijelovi poglavlja koji su ovdje objavljeni bili su i usmeno predavani kroz ranije spomenute module. Na samom kraju priručnika smo priredili i kratki rječnik pojmova.

Priručnik ima ukupno 10 (ko)autora koji su dugogodišnji stručni saradnici, profesori, mentori i supervizori BHIDAPA-e. U pisanju priručnika sudjelovali su univerzitetski profesori, dječji i adolescentni neuropsihijatar, dječji i adolescenti psihijatri, doktor zdravstvenih znanosti, dječji i adolescenti integrativni psihoterapeuti, psihoanalitički i sistemski orijentirani psihoterapeuti, geštalt psihoterapeuti, seksualni psihoterapeut, psihijatri, klinički psiholozi, pedijatar, psiholozi i supervizori. Svi autori imaju dugogodišnju praksu u području dječje i adolescentne psihijatrije, razvojne psihologije i psihoterapije.

Publikacija je rezultat onoga što smo učili od svojih malih klijenata, njihovih roditelja i saradnika. Zbog toga, najveća zahvalnost ide našoj djeci i njihovim roditeljima, od kojih smo učili, uz koje smo lično i profesionalni rasli i koji su naša najveća motivacija. Posebna zahvala (ko)autorima, koji su se rado odazvali i koji su svojim znanjem i vještinama obogatili module i Priručnik, stručnom timu BHIDAPA-e, fotografu i adolescentkinji koja nam je ustupila fotografiju za naslovnu stranu Priručnika, glavnom uredniku, dizajneru i svim našim kolegicama i kolegama Interdisciplinarne mreže stručnjaka „Ovdje&Sada“.

Velika zahvala našem partneru UNICEF-u BiH uz podršku EU, na ukazanom povjerenju i saradnji, bez kojeg implementacija projektnih aktivnosti i izdavanje Priručnika „Dječja duša treba da se sluša“ ne bi bila moguća.

Hvala nadležnim ministarstvima koji su svojim saglasnostima podržali realizaciju Projekta: Federalnom ministarstvu zdravstva, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke i Vladi Brčko distrikta BiH - Odjelu za obrazovanje.

Priručnik je dostupan u on-line formi na latiničnom¹⁷ i ćiriličnom¹⁸ pismu.

¹⁷ https://bhidapa.ba/wp-content/uploads/2022/11/prirucnik_bhidapa_latinica_FINAL_WEB.pdf

¹⁸ https://bhidapa.ba/wp-content/uploads/2022/11/prirucnik_bhidapa_cirilica_FINAL_WEB.pdf

IZLAZNA FAZA PROJEKTA: ON-LINE KONFERENCIJA „DJEČIJA DUŠA TREBA DA SE SLUŠA“

Online konferencija „Dječja duša treba da se sluša“ organizovala se u okviru projekta INTERDISCIPLINARNA MREŽA STRUČNJAKA „OVDJE&SADA“ u saradnji sa UNICEF-om, uz podršku EU i nadležnih ministarstava. Konferencija je organizovana u ponedjeljak, 28.11. 2022. godine u online, putem zoom platforme sa početkom u 10:00.

Ova konferencija je završni događaj u okviru jednogodišnjeg projekta INTERDISCIPLINARNA MREŽA STRUČNJAKA „OVDJE&SADA“. Na konferenciji je prisustvovalo preko 150 učesnika.

Njome smo željeli da obilježimo značaj programa koji je okupio stručnjake iz sektora zdravstva, socijalne zaštite, odgoja i obrazovanja s područja Bosne i Hercegovine i koji zapravo predstavlja nastavak naših zajedničkih aktivnosti u jačanju multidisciplinarne i multisektoralne povezanosti i saradnje, kao fundamenta zaštite i očuvanja mentalnog zdravlja djece i mladih.

Projekat je imao za cilj jačanje rezilijentnosti zajednica i osnaživanje interdisciplinarne mreže stručnjaka kroz specifične aktivnosti usmjerene na pružanje ranih intervencija, promicanje mentalnog zdravlja i emocionalnog blagostanja djece, adolescenata i njihovih porodica. Pored tematskih cjelina, poseban akcenat bio usmjeren na grupne procese, iskustvene vježbe i superviziju. U ovom projektu sudjelovalo je 134 stručnjaka iz zdravstvenog, socijalnog,

odgojnog i obrazovnog sektora iz Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko distrikta. Indirektni korisnici projekta, u odnosu na dostavljene podatke od strane 65% stručnjaka uključenih u Projekat, su: djeca, roditelji i primarni skrbnici, **ukupno 3178 korisnika od toga 1860 djece i adolescenata**. Cjelokupan program (Virtualne krizne intervencije i Interdisciplinarna mreža stručnjaka „Ovje&Sada“) okupio je preko 300 stručnjaka sa područja BiH, što je 82% više učesnika u odnosu na cilj koji je projektom predviđen. Indirektni korisnici programa bila su djeca, adolescent i primarni skrbnici. Prema dobivenim podacima od 61% učesnika u programu, indirektnu podršku dobilo je preko 5500 korisnika od toga preko 3000 djece.

Značajan dio projektnih aktivnosti bio je usmjeren na **istraživanje odrednica mentalnog zdravlja djece**. Uzorak je obuhvatio 637- oro djece i adolescenata uzrasta od 3 do 18 godina, a rezultati istraživanja prezentirani su na Konferenciji. Upriličena je i promocija **priručnika pod nazivom „DJEČJA DUŠA TREBA DA SE SLUŠA“**, koja se sastoji od devet (ko)autorskih tekstova i izrađena je sa željom da bude dodatna podrška u daljim stremljenjima očuvanja mentalnog zdravlja djece i mladih. Namijenjen je i stručnjacima koji nisu imali priliku sudjelovati u Projektu (a koji se u svakodnevnom radu susreću sa djecom, mladima i njihovim obiteljima), zatim roditeljima i svima onima koji su zainteresovani za mentalno zdravlje i dobrobit djece.

Konferencija je obuhvatila četiri panela, uvide i izlaganja primjera dobre prakse, iz sva tri sektora, **tri plenarna predavanja**, rezultate istraživanja, dinamiku i zaključke projekta.

Konferenciju su otvorili Mirela Badurina, direktorica BHIDAPA i počasne zvanice: predsjedavajuća UNICEFA u BiH dr. Rowank Khan, pomoćnik ministra za javno zdravlje Federalnog ministarstva zdravstva prim. dr Goran Čerkez, pomoćnik ministra zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske dr. Milan Latinović i predstavnica odjela za predškolsko i školsko obrazovanje Brčko distrikta Bosne i Hercegovine, mr. sc. Mara Matkić. Moderatorica konferencije bila je Jelena Subašić, Belma Šteta podrška, prevodilica Hadžira Buco i tehničko osoblje konferencije.

1.

Interdisciplinarna mreža
stručnjaka "Ovdje & Sada"

Sa zadovoljstvom Vas pozivamo na online Konferenciju

Dječija duša treba da se sluša

koja će se održati u ponedjeljak, 28.11.2022. godine sa početkom u 10:00h

AGENDA

10:00 - 10:15	Otvaranje Konferencije
10:15 - 10:30	Odakle smo krenuli i gdje smo sada? Projekat: Interdisciplinarna mreža stručnjaka "Ovdje&Sada"
10:30 - 10:45	Dinamika i iskustva sa modula
10:45 - 11:30	Primjeri dobre prakse
11:30 - 11:45	PAUZA
11:45 - 12:00	Rezultati Istraživanja
12:00 - 12:35	Plenarno predavanje: Kako slušati i razumjeti dječju dušu? <i>Prof. dr. Mirjana Graovac, dr. med., dječji i adolescentni psihijatar i psihoterapeut</i>
12:35 - 13:00	Plenarno predavanje: Djeca i mladi u on-line svijetu. <i>Prof. dr. Gordana Buljan Flander, klinički psiholog, dječji i adolescentni psihoterapeut</i>
13:00 - 13:30	Plenarno predavanje: Rezilijentnost. <i>Prof. dr. Tatjana Stefanović Stanojević, klinički psiholog</i>
13:30 - 13:40	Promocija priručnika: "Dječija duša treba da se sluša"
13:40 - 13:50	Priručnik za interdisciplinarnu mrežu stručnjaka
13:50 - 14:00	Zaključci Projekta Zatvaranje Konferencije

MITIGATING THE IMPACT OF COVID-19
ON CHILDREN AND FAMILIES
IN THE WESTERN BALKANS AND TURKEY

Funded by
the European Union

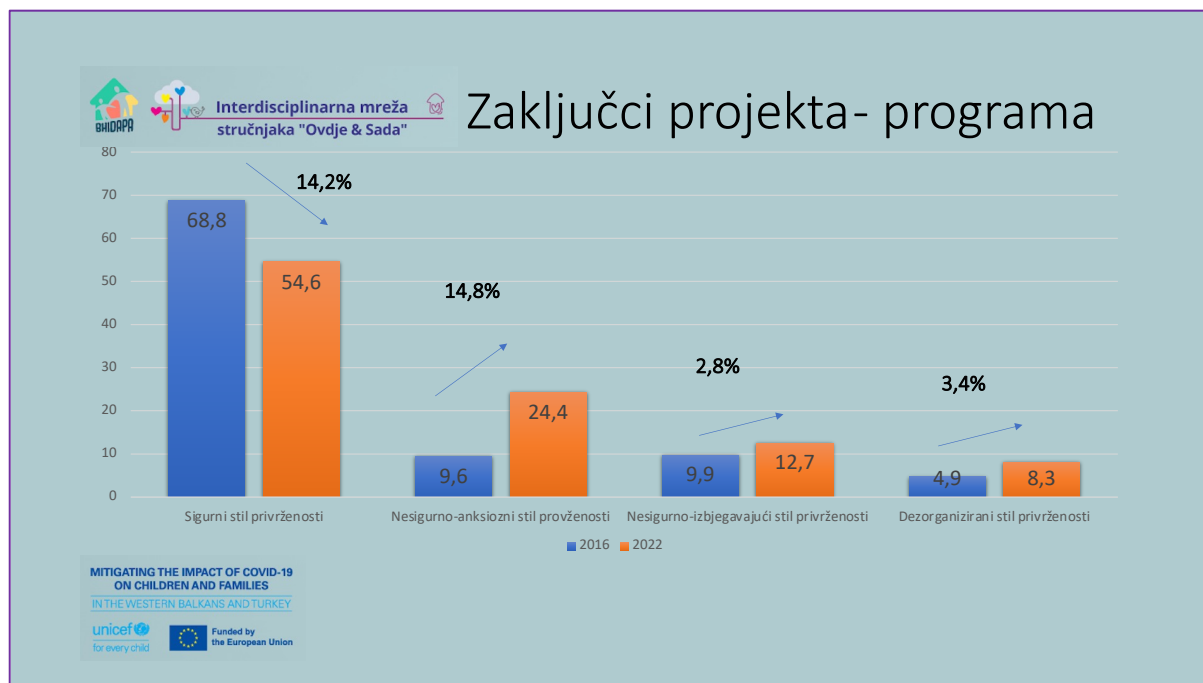

ZDRAVO DIJETE JE TEMELJ ZDRAVOG DRUŠTVA!

Besplatna online registracija

Zaključci projekta izneseni učesnicima konferencije su:

1. Komparacija stilova privrženosti (pad sigurne privrženost i porastih svih stilova nesigurne privrženosti) prikazani u sljedećem grafikonu:

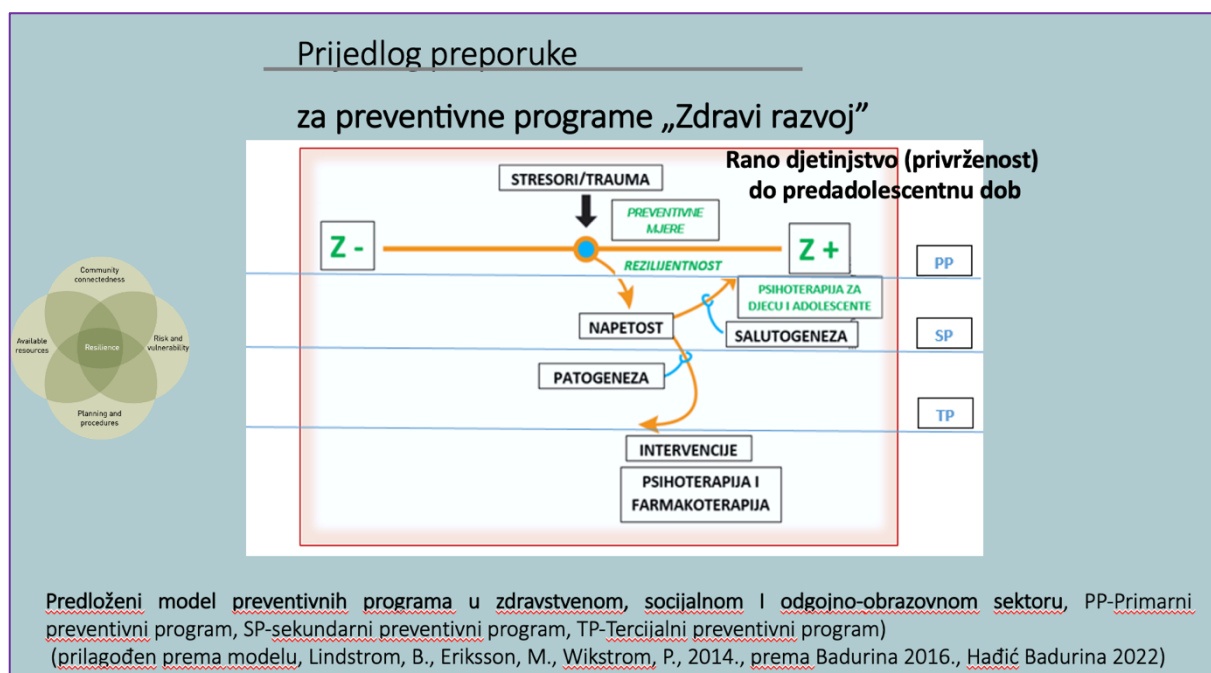

2. Nove situacije-krize dovode do novih izazova (Kriza kao izazov za rast i razvoj)
3. Važni su principi interpersonalnog odnosa te je neophodno raditi na razvijanju aktivnosti kroz osluškivanje sebe i svojih potreba sa ciljem poboljšanja kvalitete vlastitog života, poboljšanja odnosa i saradnje sa drugima, kroz koji dolazi i do kvalitete odnosa sa djecom i mladima
4. Pristup djeci i mladima ima svoje specifičnosti vezane uz dob, ranije načine funkcionisanja i odnose radi čega je neophodan pristup specifičan za svaku dobnu skupinu i svaki oblik reagiranja, što zahtjeva dodatne edukacije
5. Potrebno je modificirati pristupe prema djeci i mladima koji imaju različite oblike neurorazvojnih odstupanje ili ozbiljne psihičke probleme kao i djece iz ugroženih grupa koji trebaju veću podršku
6. Potrebno je povećati svjesnost i aktivno djelovati u jačanju multidisciplinarnog i intersektoralnog saradnju;

7. Pandemijska i promijenjen način funkcionisanja porodica i društva rezultirao je porastom (samo)destruktivnih oblika ponašanja, te je neophodno razvijati modele dobre prakse i promptnog reagovanja u zaštiti djece u skladu sa Konvencijom o pravima djece;

8. Neophodne su strategije rada sa djecom i danas i u budućnosti, utemeljene na istraživanju;

Konferencija je završena zaključcima projekta i prijedlozima preporuka za razvoj preventivnih programa.

Djeca kao budućnost svakog društva treba da imaju sigurno i zdravo okruženje. Mi odrasli, odgovorni smo za to. Zbog toga je naša zajednička poruka sa konferencije da ostanemo ujedinjeni za dobro naše djece!

Tim koji je učestvovao u realizaciji projekta:

Ispred UNICEF-a BiH: Sandra Kukić, predstavnica odjela za zaštitu djece u UNICEF-u BiH

Treneri: prim. Mr. sc. Dr. Azra Arnautović, pedijatar, psihoterapeut, supervizor

dipl. psiholog Sabina Zijadić Husić, psihoterapeut i supervizor

Eksperti profesori: Prof.dr.sc. Dubravka Kocijan Hercigonja, dr.med., dječji neuropsihijatar, psihoterapeut, supervizor;

Prof.dr.sc. Gordana Buljan Flander, klinički psiholog, psihoterapeut, supervizor

Prim. dr. med. Ranka Kalinić, specijalist dječje psihijatrije i psihoterapeut

Prim.doc.dr.sc. Goran Arbanas, dr.med., psihijatar, psihoterapeut, supervizor;

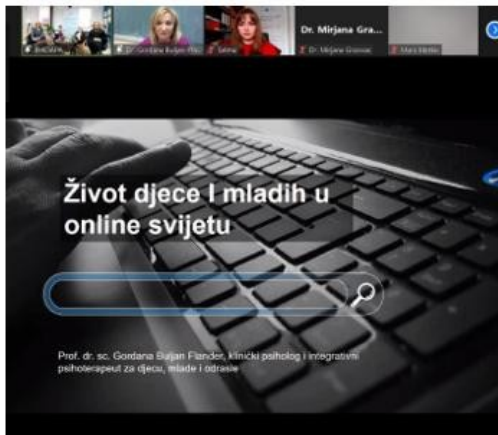
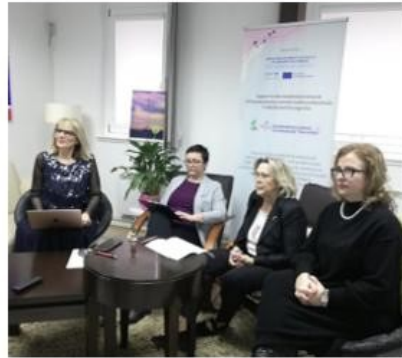
Prof. dr. sc. Tatjana Stefanović Stanojević, klinički psiholog

Istraživačica: Mirela Hadžić, psiholog, kognitivno-bihevioralni psihoterapeut

Ko-ordinator projekta: Adi Grebović, dipl. ecc

Projekt asistentice: Ajna Prndelj, becc. ekonomije i Selma Karasoftić, studentica Elektrotehničkog fakulteta Univeziteta u Sarajevu

Menadžerica projekta: dr. sc. Mirela Badurina, psihoterapeut i supervizor

HVALA VAM NA PODRŠCI I SARADNJI!

Velika zahvala našem partneru UNICEF-u BiH uz podršku EU, na ukazanom povjerenju i saradnji, bez kojeg implementacija projektnih aktivnosti i izdavanje Priručnika „Dječja duša treba da se sluša“ ne bi bila moguća.

Hvala nadležnim ministarstvima koji su svojim saglasnostima podržali realizaciju Projekta: Federalnom ministarstvu zdravstva, Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike, Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke i Vladi Brčko distrikta BiH – Odjelu za obrazovanje.

Veliko hvala našim dragim ekspert predavačima, kolegama i kolegicama na ukazanom povjerenju, podršci i aktivnom učešću.

